

16+

Мімі

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 40 (5301) 18 кастрычніка 2024 г.

ISSN 0024-4686

Гульня
ці пагроза
выхаванню?
стар. 4—5

Пошукі
творчай
працы
стар. 6

Захапіцца
багаццем
светабудовы
стар. 12

Цуд новага жыцця

Міхаіл Савіцкі «Партызанская мадонна», 1967 г.

Класічны вобраз матчынай прыгажосці, вядома, цесна звязаны з выявамі эпохі Адраджэння. Менавіта творцы той культуры прапанавалі свету вялікае мноства палотнаў, на якіх адлюстраваны ўзвышаныя, натхнёныя і прыгожыя жанчыны.

Пошукі абсалютнай прыгажосці працягваліся стагоддзямі. Творцы захапляліся маці і дзіцем, дзівіліся цуду новага жыцця і апявалі матчын клопат. Тэма мацярынства дазваляла ім разважаць аб прыгажосці ды гармоніі свету. І нават у тыя часы, калі здавалася, што міру і згоды на зямлі ніколі не будзе, мастакі ўпэўнівалі ў адваротным. Зноў жа — праз вобраз маці...

Сярод такіх аўтараў — народны мастак БССР і СССР, Герой Беларусі Міхаіл Савіцкі, які прайшоў канцэнтрацыйныя лагеры падчас Вялікай Айчыннай вайны. Створаныя ім знакамітыя вобразы маці — «Партызанская мадонна» (1967) і «Партызанская мадонна мінская» (1978) — непадобны да папярэдніх. Маладыя жанчыны, якія зведалі боль і горыч страты, далі новае жыццё чалавеку ў самы цяжкі час і сталі ласкавымі маці. Аднак ім выпала на долю абараняць і змагацца... Міхаіл Савіцкі стварыў вобразы, якія ўжо пасля заканчэння вайны і асэнсавання яе вынікаў далі непахісную веру ў жыццёвую сілу і трываласць беларускага народа.

«ЛіМ»-акцэнт

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў суайчынніц з Днём маці. «Прырода надзяліла пяшчотныя жаночыя сэрцы непаўторным пачуццём мацярынскай любові, якое сваёй цеплынёй і шчырасцю сагравае, натхняе і робіць нас мацнейшымі на працягу ўсяго жыцця. Клапатлівыя рукі мамы ствараюць дамашняю ўтульнасць, яе мудрасць аберагае ад бед і памылак, а ласкавая ўсмішка і добрыя словы па-за часам і адлегласцю напаўняюць нашы мары і здзяйсненні дзіцячай радасцю і глыбокім сэнсам. У трапяткіх перажываннях аб родных і блізкіх — ахвярнасць і вялікая духоўная сіла мацярынства, якія на працягу стагоддзяў выступаюць крыніцай адзінства і дабрабыту беларусаў», — гаворыцца ў віншаванні.

● Кіраўнік дзяржавы накіраваў віншаванне работнікам культуры Беларусі з прафесійным святам. «Нацыянальная культура — бясконца крыніца духоўнага і матэрыяльнага багацця беларускага народа, фундаментальная аснова яго гістарычнай самабытнасці і неад’емнага права на суверэннае і незалежнае існаванне, — адзначыў Аляксандр Лукашэнка. — На працягу многіх стагоддзяў беларусы рупліва збіралі і памнажалі культурную скарбніцу, умацоўвалі сваю дзяржаўнасць. Таму сёння на ўсіх нас ускладзена высакародная місія па захаванні гэтай найбагацейшай спадчыны». Прэзідэнт упэўнены, што і надалей работнікі культуры будуць рабіць усё магчымае, каб нацыянальная творчасць квітнела новымі імёнамі, праслаўляла Беларусь.

Актуальна. Днямі прайшло чарговае пасяджэнне Рэспубліканскага савета па гістарычнай палітыцы. «Барацьба за захаванне нашага гістарычнага мінулага, на жаль, з’яўляецца не менш важнай і не менш вострай, чым эканамічнае супрацьстаянне, інфармацыйная барацьба ці нават ваенная. Ідзе барацьба за розумы. Таму задача нашага савета, куды ўваходзяць вядучыя гісторыкі, грамадскія дзеячы, якія займаюцца гістарычнымі даследаваннямі, — аперагтыўна рэагаваць на разнастайныя правакацыі, фэйкі, якія льюцца на нашу краіну штодня. І працягваць захоўваць гэтую цвёрдую лінію — наша асноўная задача», — падкрэсліў кіраўнік Адміністрацыі Прэзідэнта Дзмітрый Крутой.

Праект. Учора ў Музеі сучаснай беларускай дзяржаўнасці адкрыўся выставачны праект, прымеркаваны да 30-годдзя з дня зацвярджэння беларускага рубля адзіным законным плацежным сродкам на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь. У экспазіцыі «Беларускі рубель: 30 гадоў нацыянальнай валюце» ўпершыню прадстаўлены дакументы і прадметы, якія ілюструюць працэс распрацоўкі і фарміравання грашовай сістэмы ў краіне (камлекты фотаформ элементаў выяў разліковых білетаў Нацыянальнага банка ўзору 1992 года, друкаваныя праекты грашовага знакаў, у тым ліку не выпушчаных у абарачэнне, купоны ды іншае). Асобна прадстаўлена работа НБРБ па выпуску памятных і юбілейных манет.

● Музей гісторыі горада Мінска сумесна з Музычнай гасцёўняй Беларускай дзяржаўнай філармоніі прадстаўляюць новы праект «Музычныя пятніцы ў ратушы». Вечар «Восеньскія мары» адбудзецца сёння ў зале пад шкляным купалам Мінскай гарадской ратушы. У выкананні піяністкі Таццяны Старчанка і гітарыста Паўла Кухты прагучаць творы Пятра Чайкоўскага, Даменіка Скарлаці, Арчыбальда Джойса ды іншых кампазітараў з розных краін свету. У праграме таксама — сюіта «Успамін пра Нясвіж» для клавесіна і гітары беларускага аўтара Галіны Гарэлавай.

● Лекцыя кандыдата філасофскіх навук, дацэнта кафедры філасофіі і метадалогіі навукі факультэта ФФСН БДУ Вольгі Курбачовай пройдзе 26 кастрычніка ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў (пр-т Незалежнасці, 47). Сустрэча «Этнічная міфалогія сёння: культурны рудымент VS сучасны наратыў у мастацтве і брэндынгу» адбудзецца ў рамках праекта НЦСМ і Інстытута філасофіі НАН Беларусі «Навука мастацтва і мастацтва навукі». Сярод тэм лекцыі — міфалагічныя вобразы і сімвалы, якія сустракаюцца ў паўсядзённым жыцці і ў сферы мастацтва.

Свята. Мастацка-дакументальная выстаўка «Мая сям’я», прысвечаная Тыдню бацькоўскай любові, адкрылася днямі ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча. «Сям’я мела для Максіма Багдановіча выключнае значэнне. Нягледзячы на тое, што маленькі хлопчык рана страціў матулю, побач было шмат родных і блізкіх людзей: бацька Адам Ягоравіч, браты, цёткі паэта па лініі таты — Марыя Галаван, Магдаліна Гапановіч, па лініі маці — Ганна Валасовіч, Стэфаніда Секяржыцкая, іх сем’я, стрыечныя браты і сёстры», — нагадалі ў музеі. Выстаўка «Мая сям’я» — сумесны праект музея Багдановіча і Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва — распавядае пра вялікую сям’ю паэта.

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

На секцыі краязнаўства разгледжаны новы праект

Літаратурнае краязнаўства па праве з’яўляецца адным са складнікаў беларускага краязнаўства. У розныя дзесяцігоддзі плённа на гэтай ніве працавалі доктар гістарычных навук Генадзь Кісялёў, доктар гістарычных навук, музейшчык і архівіст Генадзь Кахановіч, журналіст Анатоль Ярохін, настаўнік Браніслаў Зубкоўскі і іншыя рупліўцы даследавання гісторыі беларускага прыгожага пісьменства.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі працуе секцыя краязнаўства. Нядаўна яна звярнулася да разгляду новага творчага гісторыка-літаратурнага праекта: па замове аднаго з дзяржаўных выдавецтваў краіны рыхтуецца даведнік «Пісьменнікі Расіі ў Брэсце і Брэсцкай вобласці».

Тэма мае пад сабою добры даследчыцкі, крыніцазнаўчы грунт.

У 2000 годзе ў «Беларускай энцыклапедыі імя Петруся Броўкі» быў выдадзены першы том краязнаўчага даведніка «Літаратурныя мясціны Беларусі» Л. Кулажанка, А. Мальдзіса, С. Сачанка. Адзін з раздзелаў быў прысвечаны Брэсцкай вобласці. Вядомасць у свой час набыла і выдадзеная ў РВУ «Літаратура і Мастацтва» кніга В. Ляшук, Г. Снітко «Літаратурная Берасцейшчына». Тыраж гэтага выдання склаў 2500 экзэмпляраў і шырока вядомы па ўсёй краіне. У новым выданні вылучана тэма беларуска-расійскіх літаратурных сувязей, паказана далучанасць да Брэста і Брэсцкай вобласці многіх цікавых пісьменнікаў. Поруч з вядомымі фактамі раскрываюцца і малавядомыя ці зусім невядомыя старонкі літаратурна-краязнаўчага характару. Напрыклад, у звязку з Белаежскай пушчай, Камянецкім раёнам,

найперш Каменюкамі, згадваюцца імёны Георгія Скрабіцкага, Міхаіла Прышвіна, Васіля Пяскова, Веры Чаплінай, Мікалая Іванова і іншых літаратараў Расіі.

Многія старонкі выдання раскрываюць тэму мастацкіх твораў, якія прысвечаны Брэсту, Брэсцкай крэпасці, Брэсцкай вобласці. Аўтарамі іх з’яўляюцца Барыс Васільеў, Мікалай Чаркашын, Сяргей Астравой, Роберт Раждзественскі, Канстанцін Сімануў і іншыя паэты і празаікі.

Асобна вылучаны імёны пісьменнікаў, літаратуразнаўцаў, якія нарадзіліся ў Брэсце, розных раёнах вобласці.

Несумненна, выданне такога характару будзе карыстацца ўвагай у агульнаадукацыйнай школе, у сярэдніх спецыяльных навучальных установах і ВНУ як Брэсцкага рэгіёна, так і ўсёй краіны.

Кастусь ЛЕШНІЦА

не абмініце

Падарунак юным чытачам

Дзіцячае кнігавыданне — адзін з галоўных прыярытэтаў у дзейнасці Выдавецкага дома «Звязда». Сярод сотняў назваў кніг, якія пабачылі свет у гэтай медыйна-выдавецкай структуры, большасць складаюць творы сучасных беларускіх дзіцячых пісьменнікаў.

Сярод найбліжэйшых планаў, якія дакладна будуць рэалізаваны да канца 2024 года, — падрыхтоўка і выданне кніг вядомых у краіне дзіцячых пісьменнікаў Валерыя Кастручына, Дзмітрыя Мікалаева, Кацярыны Хадасевіч-Лісавой, Тамары Кавальчук, Іны Фраловай, Генадзя Аўласенкі, Таццяны Сучковай. Адны аўтары працуюць на рускай мове, іншыя — на беларускай.

Чытачы, бібліятэкары, настаўнікі добра ведаюць Валерыя Кастручына. Пісьменнік пераважна піша пра прыроду, пра ўзаемаадносіны дзяцей і дарослых з лесам, ракою, возерам. Агульны тыраж выдадзеных кніг Валерыя Кастручына складае каля мільёна экзэмпляраў. Навінка, што падрыхтавана ў «Звяздзе», — «Дом на воде». Нагадаем, што Валерыя Аркадзевіч — лаўрэат Міжнароднай літаратурнай прэміі імя В. Біянікі. У 2020 годзе пісьменнік быў адзначаны Дыпламам XI Міжнароднага Славянскага літаратурнага форуму «Залаты Віцязь»

у намінацыі «Літаратура для дзяцей і юнацтва» за апавесць-казку «Тарпан».

Таксама ў лістападзе-снежні Выдавецкі дом «Звязда» прапануе чытачам кнігу Дзмітрыя Нікалаева, якога ўжо можна лічыць выключна «звяздоўскім» аўтарам, — «Волчонок и его друзья». Дзмітрый Нікалаев — часты госць у бібліятэках літаральна ўсёй краіны.

Кацярына Хадасевіч-Лісавая прапаноўвае чытачам сваю кнігу «Лета на зачараваным балочку». Выйдзе ў «Звяздзе» і зборнік Тамары Кавальчук «По тропинкам доброты». Іна Фралова прынесла ў выдавецтва кнігу «Самы лепшы дзень». Легенды і паданні працягвае расказваць юнаму чытачу ў сваёй новай кнізе «Як валожкі горад назвалі» Генадзь Аўласенка.

Выдавецкі дом «Звязда» не першы раз звяртаецца да творчасці Таццяны Сучковай. Гэтым разам выходзіць яе кніга «Про Хомячка Антона из Пшеничного района».

У творчым партфелі Выдавецкага дома «Звязда» — і кнігі іншых дзіцячых пісьменнікаў краіны: Алены Стэльмах, Ірыны Карнаухавой, Алеся Бадака, Віктара Шніпа, Людміль Рублеўскай, Жанны Міус, Таццяны Сівец і іншых. Ужо ў 2025 годзе яны прыйдучь на паліцы бібліятэк і кнігарань.

Сяргей ШЫЧКО

цікава ведаць

Чарговае выданне «Мёртвым не баліць»

Адно з легендарных кніг Васіля Быкава «Мёртвым не баліць» добра ведаюць ва ўсім свеце. Упершыню твор быў надрукаваны ў беларускім маладзёжным часопісе «Малодосць», на рускай мове праз год — у часопісе «Новый мир». У 1960-я і пазней, у 1970-я гады, апавесць неаднойчы, мякка кажучы, «прапрацоўвалі». Непрыняцце афіцыйнай крытыкай і ідэалагічным начальствам было звязана з вострай пастаноўкай пытання чалавечага выбару, праўдзівага адлюстравання складаных, як гераічных, так адначасова і драматычных падзей. І ўсё ж «Мёртвым не баліць» — апавесць, якая ўжо болей як паўвека хвалюе чытача, непакоіць свядомасць, прымушае думаць, шукаць як мастацкую, так і жыццёвую праўду.

Чарговае выданне «Мёртвым не баліць» ажыццявіла мінскае выдавецтва «Попурри». Тыраж — 2500 экзэмпляраў. Адрукавана кніга ў славутай «Першай узорнай друкарні» у Расіі, дакладней — у яе філіяле «Чэхаўскі друкаваны двор».

Афармленне вокладкі належыць Анатолію Лазару. Раім тым, хто не знаёмы з гэтым творам, уважліва перачытаць «Мёртвым не баліць», а многія, пэўна, пажадаюць і наоў адкрыць знаёмыя старонкі, тым самым паглыбіцца ў падзеі вайны і паразважаць над складанымі псіхалагічнымі аспектамі паводзін чалавека ў розных драматычных калізіях.

Сяргей ШЫЧКО

Школа ветлівых навук

Астравецкая дзіцячая бібліятэка распрацавала культурна-пазнавальны праект «Школа ветлівых навук», галоўнай задачай якога з’яўляецца далучэнне дзяцей да этыкету і выхаванне ветлівасці.

Некаторы час таму выхаванцы дзіцячага садка № 3 г. Астраўца завіталі ў дзіцячую бібліятэку, супрацоўнікі якой падрыхтавалі для іх праграму «Мы ідзем у госці». У прастай і даступнай форме бібліятэкары тлумачылі дзецям базавыя правілы гасціннасці. Пагутарылі і аб правілах паводзін у гасцях. Праз адказы на пытанні дзеці ўзнаўлялі веды, а таксама атрымлівалі новую інфармацыю. Дапамаглі разабрацца з пытаннямі этыкету і казачных герояў. Выхаванцы дзіцячага садка пазнаёміліся з выхавачым мультфільмам «Віні-Пух ідзе ў госці»; дзеці аналізавалі паводзіны галоўнага героя, імкнуліся выказаць сваю пазіцыю па кожным пытанні.

Дарэчы, у бібліятэцы працуе «Тэатр чароўных лялек» і ўжо некалькі месяцаў радуе сваімі пастаноўкамі маленькіх глядачоў. Самым актыўным удзельнікам гэтым разам прапанавалі самім прыняць удзел у інсцэніроўцы казкі «Калабок».

Вольга ЗАЯНЧОЎСКАЯ

АНОНСЫ

Кіно пад знакам якасці

Менавіта пад такім дэвізам з 1 да 8 лістапада будзе праходзіць XXX Міжнародны кінафестываль «Лістапад». Гэта свята для ўсіх аматараў кіно, бо падрыхтаваны прэм'еры, творчыя сустрэчы і вельмі разнастайная пазаконкурсная праграма.

— Для ўдзелу ў кінафоруме было пададзена больш за 3,4 тыс. заявак са 124 краін свету. Для параўнання: летась было крыху больш за 2 тыс., што сведчыць: цікавасць да фестывалю вырасла, — паведаміла начальнік аддзела кінематаграфіі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь Ірына Дрыга на прэс-канферэнцыі, дзе абвешчалася конкурсная праграма «Лістапада».

Галоўнай тэмай, вядома, стане 100-годдзе беларускага кіно. Знакава, што ў юбілейны год цырымоні адкрыцця і закрыцця кінасвята пройдуць у Палацы Рэспублікі. Гэта падкрэслівае высокі статус мерапрыемства і тое, якая ўвага яму ўдзяляецца ў нашай краіне. На адкрыццё і закрыццё фестывалю змогуць трапіць не толькі кіназоркі, прадстаўнікі кінавытворчасці, журналісты, але і аматары кіно, бо сёлета ў іх ёсць магчымасць набыць квітку. Яны, дарэчы, ужо паступілі ў продаж. У канцы тыдня можна будзе набыць квітку і на самі лістападаўскія фільмы.

Ірына Дрыга прыадкрыла заслону тайны, якімі стужкамі фестываль будзе вітаць гасцей і глядачоў. Адкрыецца «Лістапад» беларуска-расійскім фільмам «Чорны замак» па матывах рамана Уладзіміра Караткевіча.

Сёлета беларусы змогуць убачыць рэдкае, нават экзатычнае кіно. Нас чакаюць карціны з Індыі, Ірана, Пакістана, Узбекістана, Зімбабвэ і Рэспублікі Саха (Расія). Ірына Дрыга падкрэсліла, што апошнія выклікалі вялікае абмеркаванне ў кінаспольнасці, бо раней наогул не былі прадстаўлены ў айчынным пракаце.

Сярод самых доўгачаканых карцін — фільм індыйскага рэжысёра Паяля Кападыя «Усё, што нам здаецца святлом», які атрымаў Гран-пры сёлета Канскага фестывалю. Будзе таксама прадстаўлена новая карціна расійскага рэжысёра грузінскага паходжання Бакура Бакурадзе

Падчас прэзентацыі праграмы «Лістапада».

«Снег у маім двары», якая ўзнагароджана прызам за найлепшую рэжысуру на Шанхайскім міжнародным кінафестывалі.

У рамках фестывалю плануецца круглы стол кінавытворцаў з удзелам прадстаўнікоў кінакампаній, Беларускага саюза кінематаграфістаў.

Абвешчана, што ў творчых сустрэчах — а як без іх? — возьмуць удзел Святлана Дружыніна, Карэн Шахназараў, Мікалай Бурляеў.

Сімвалічна, што стужкай закрыцця кінафоруму стане фільм, які атрымае спецыяльны прыз

«За гуманізм і духоўнасць у кіно». Дарэчы, прызы «Лістапада» цяпер абноўлены і сталі больш кампактнымі, яны металічныя. Гэта зроблена для зручнасці.

У асноўным конкурсе ігравога кіно глядачам прадставяць 18 фільмаў з 17 краін.

Адрасы фестывалю — кінатэатры «Цэнтральны», «Беларусь», «Мір», «Піянер» і абноўленая «Перамога».

Традыцыйна на «Лістападзе» акрамя асноўнага конкурсу ладзяцца і іншыя: кіно маладых, дзіцячага —

«Лістападзік», неігравога кіно, анімацыйнага. Сёлета ў рэгламент фестывалю ўнеслі змены: у праграму вярнулі два конкурсы — нацыянальных кінашкол і нацыянальны, што таксама знакава ў юбілейны год: варта ведаць не толькі гісторыю беларускага кіно, але і бачыць стан сённяшняга кінематографа.

Пра адметнасці юбілейнага кінафоруму больш падрабязней будзе расказана ў адным з найбліжэйшых нумароў «ЛіМа».

Ірына ПРЫМАК
Фота Лізаветы ГОЛАД

З нагоды

Да сяброўства і яднання

У Гродзенскім дзяржаўным каледжы бытавога абслугоўвання насельніцтва адбылася тэматычная грамадска-літаратурная акцыя «Слова яднання». Літаратары прысвяцілі мерапрыемства 85-годдзю ўз'яднання Заходняй Беларусі і БССР і 80-годдзю вызвалення краіны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Бібліятэкар каледжа Таццяна Хут падрыхтавала змястоўную выстаўку публікацый на тэму Дня народнага адзінства.

Удзельнікамі акцыі «Слова яднання» сталі старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Людміла Кебіч, паэтэса Кацярына Каламійцава, паэтэса Людміла Шаўчэнка і паэт, публіцыст Дзмітрый Радзівончык. На сустрэчу

з імі завіталі навучэнцы 2-га курса.

Эпіграфам да мерапрыемства паслужылі словы з верша Людмілы Кебіч: «Праз гады выпрабаванняў — да сяброўства і яднання...» Людміла Антонаўна расказала прысутным пра дзейнасць абласной пісьменніцкай арганізацыі, а таксама паразважала пра ідэю адзінства і згоды ў жыцці кожнага беларуса. Паэтэса прадэкламавала ўласныя вершы, прысвечаныя Дню народнага адзінства і заходнебеларускім паэтам-барацьбітам за народнае ўз'яднанне Міхасю Васільку і Валянціну Таўлаю.

Людміла Шаўчэнка вельмі шмат піша на тэмы вайны і гераічнага подзвігу народа-пераможцы фашызму. Літаральна кожны з прачытаных падчас акцыі твораў паэтэсы можна назваць рэвіюем на шамалікіх ахвярах і гімнам перамозе над сіламі цемры.

Кацярына Каламійцава прысвяціла сваё выступленне дзесяці вайны. Пранікнёным маніфестам народнага адзінства і веры ў лепшае прагучалі радкі яе верша «Сила колыбельной». Дзмітрый Радзівончык прачытаў верш на тэму ўз'яднання беларускага народа і нарыс пра свайго дзед-франтавіка, удзельніка стратэгічнай наступальнай аперацыі «Баграціён», вынікам якой стала поўнае вызваленне беларускай зямлі ад фашысцкай акупацыі.

У акцыі «Слова яднання» таксама ўзяла ўдзел ветэран педагогічнай працы, грамадскі актывіст Ларыса Хацько. Па традыцыі пісьменнікі правялі аўтограф-сесію і падарылі свае кнігі бібліятэцы каледжа.

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ

Імпрэзы

Прывітанне, буслянты!

На пачатку кастрычніка ў сталічным дзіцячым садку № 425 адбылося чарговае пасяджэнне літаратурнай гасцёўні «Верасок».

Танцамі, вершамі і песнямі на роднай мове віталі дашкаляты чаканых гасцей — рэдакцыю часопіса «Буся», аўтараў выдання — Ніну Галіноўскую і Іну Фралову, загадчыка дзіцячай бібліятэкі № 16 Вольгу Ціткову і старшага выкладчыка БДПУ імя М. Танка Алену Лемеш.

Ад рэдактара часопіса Таццяны Маціёўскай дашкаляты чакалі цікавыя віктарыны, загадкі і, вядома, падарункі. Таццяна Віктараўна зрабіла кароткі экскурс па

старонках мінулых нумароў, а таксама пазнаёміла малельных слухачоў з сімваламі нашай краіны.

Ніна Галіноўская пачала сваё выступленне з верша пра Беларусь, расказала пра апаленае вайной дзяцінства. Распавяла яна і пра братоў нашых меншых, падзялілася ўласнымі назіраннямі. У выкананні паэтэсы гучалі вершы пра прыроду, сям'ю, сяброўства.

Вольга Ціткова перадала ў бібліятэку дзіцячага садка некалькі кніжак і запрасіла наведаць сваю ўстанову.

Даспадобы дашкольнікам прыйшлася вясёлая фізкультхвілінка ад Алены Лемеш.

Яўгенія ЖОЛУД

«ЛіМ»-люстэрка

Прэм'ер-міністр Беларусі Раман Галоўчанка перадаў факсімільнае выданне Францыска Скарыны ў падарунак Нацыянальнаму музею Амана, паведамляе БелТА. «Гэта наш нацыянальны здабытак. Факсімільнае выданне, як прынята гаварыць, збор твораў вялікага асветніка і гуманіста, нашага земляка Францыска Скарыны. Мы сабралі ўсе яго вядомыя работы, якія былі надрукаваны. Гэта жамчужына еўрапейскага кнігадрукавання. Мы вельмі хочам, каб гэтае выданне засталася тут, на аманскай зямлі, як сімвал укладу нашага народа», — сказаў Раман Галоўчанка. Кіраўнік беларускага ўрада 13 і 14 кастрычніка наведаў Аман з афіцыйнымі візітамі. Адбыўся шэраг важных сустрэч з кіраўніцтвам краіны, падпісаны пакет дакументаў.

Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр Німя М. Горкага са спектаклем «Гора ад розуму» Аляксандра Грыбаедава (рэжысёр-пастаноўшчык — заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь Сяргей Кавальчык) прыме ўдзел у Тэатральным фестывалі «Школьная класіка». На сцэне Маскоўскага тэатра эстрады 20 кастрычніка пройдуць адразу два паказы гэтай пастаноўкі. 29 кастрычніка спектакль «Крэйцарава саната» паводле аднайменнай аповесці Льва Талстога (рэжысёр-пастаноўшчык — Марыя Матох) беларускі калектыў пакажа на XVIII Міжнародным фестывалі тэатраў краін блізкага і далёкага замежжа «Суайчыннікі» (Саранск, Рэспубліка Мардовія). 11 лістапада ў Омску пройдзе II Міжнародны тэатральны фестываль «Дастаеўскі. Омск», дзе НАДТ імя М. Горкага прадставіць свой спектакль «Ідыёт» паводле твора Фёдара Дастаеўскага (рэжысёр-пастаноўшчык — Івана Жыган).

Музікл-біяграфію «Гур'янаў» Маладзёжнага тэатра эстрады паказалі ў Дзелавым і культурным комплексе Пасольства Беларусі ў Расіі, паведамляе агенцтва «Мінск-Навіны». Пастаноўка апавядае пра старца Прусаўскага айца Мікалая Гур'янава. «Музікл пастаўлены па благаславенні Мітрапаліта Мінскага і Заслаўскага, Патрыяршага экзарха ўсяе Беларусі Веніяміна і атрымаў высокія ацэнкі крытыкаў і глядачоў у Беларусі. Менавіта таму пры падтрымцы Міністэрства культуры і Міністэрства замежных спраў мы адправіліся ў дружалюбную нам Расію з маштабным гастролем», — адзначыў дырэктар Маладзёжнага тэатра эстрады Сяргей Мядзведзеў.

Нацыянальная бібліятэка Беларусі ўзяла ўдзел у XXVIII Агульным сходзе членаў Бібліятэчнай асамблеі Еўразіі, які адбыўся 3 кастрычніка ў Ерэване. Сустрэча прайшла ў Нацыянальнай бібліятэцы Арменіі ў рамках міжнароднай канферэнцыі «Захаванне спадчыны для ўстойлівай будучыні». Ключовай тэмай стала арганізацыя мерапрыемстваў, прымеркаваных да 80-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Рабочую групу па падрыхтоўцы да знамянальнай падзеі ўзначалі генеральны дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Вадзім Гігін і генеральны дырэктар Прэзідэнцкай бібліятэкі імя Б. М. Ельцына Юрый Носаў. Галоўны бібліятэкар сектара міжнародных сувязей Ганна Каваленка, якая прадставіла НББ, распавяла аб перасоўным выставачным праекце «Роля народаў СССР у Вялікай Перамозе».

Новы трылер-дэтэктыў «Круць» Віктара Пялевіна выйшаў у расійскім выдавецтве «Эксмо». Адначасова твор стаў даступны ў аўдыя і ў электроннай версіі. «Голасам» новай аўдыякнігі сёлета зноў стаў расійскі акцёр тэатра і кіно Максім Суханав. Новы раман пашырае сувесць «Transhumanism Inc.», куды ўжо ўваходзяць творы «KGBT+» і «Падарожжа ў Элеусін». Гэта дваццаць першы раман папулярнага пісьменніка-постмадэрніста.

Леанід Юзафовіч, Кім Чухэ, Арцём Раганаў, Уладзімір Ермакоў, Сяргей Кумыш, Наталля Ільющкіна сталі лаўрэатамі расійскай літаратурнай прэміі «Ясная Паляна». Пра гэта аб'явілі на цырымоні ўзнагароджання ў Бетховенскай зале Вялікага тэатра, інфармуе «ИТАР-ТАСС». Прэмія «Ясная Паляна» была заснавана ў 2003 годзе. Журы выбірае творы, якія захоўваюць традыцыі класічнай літаратуры і адначасова абазначаюць актуальныя тэндэнцыі сучаснай літаратуры.

Нобелеўскую прэмію па літаратуры атрымаў лаўрэат паўднёвакарэйскай пісьменніца Хан Ган. Творца ўдастоена ўзнагароды «за насычаную прозу, у якой паднімаюцца гістарычныя траўмы і дэманструецца крохкасць чалавечага жыцця». Сярод яе работ міжнародным прывівам названы раман «Вегетарыянка». У камітэце падкрэслілі, што пісьменніца валодае ўнікальным разуменнем сувязей паміж цэлам і душой, жывымі і мёртвымі і ў сваім паэтычным эксперыментальным стылі стала наватарам у сучаснай прозе. Хан Ган стала першым паўднёвакарэйскім лаўрэатам Нобелеўскай прэміі па літаратуры. Да гэтага, у 2016 годзе, ёй прысудзілі міжнародную Букераўскую прэмію за твор «Вегетарыянка».

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Пад маскай героя,

Укожнага пакалення — свае дзівацтвы. Напрыклад, 60-я гады мінулага стагоддзя, дзякуючы кароткім спаднічкам і іншым навацям у маладзёжнай модзе, называюць дзесяцігодзем пратэсту. 1970-я выклікалі буру эмоцый шырокімі штанамі-клэш і доўгімі валасамі. Начныя спевы пад гітару ў дварах, падбадзёраныя так званым «чарнілам» з рыльца бутэлькі, — гэтае і многае іншае абурала людзей старэйшага ўзросту. Прымушала іх параўноўваць «свае часы» (куды больш цнатлівыя, а таму і прыдатныя) з новым часам, азмрочаным «заганнай маладзёжнай культурай».

Аднак, нягледзячы на адмоўныя ацэнкі, новыя плыні прабівалі і прабіваюць сабе дарогу. Пытанне «бацькоў і дзяцей» — адвечнае. Моладзь імкліва рухаецца наперад і, каб засведчыць сваю значнасць у грамадстве, скарыстоўвае часам неардынарныя, а таму і не заўсёды зразумелыя спосабы.

Па ацэнках спецыялістаў, сёння адначасова ў маладзёжным асяродку існуе некалькі субкультур. І, кажучы, гэта добра: так праяўляецца плюралізм сучаснага грамадства. Можна сустрэць даволі шмат панкаў, ролераў, байкераў, рокераў. Экстрэмальныя колеры валасоў, яркае адзенне, парванія джынсы, татуіроўкі, пірсінг — каго цяпер здзівіш крыклівым знешнім выглядам маладых людзей і часам не зусім адэкватнымі іх паводзінамі?

А нядаўна ў грамадстве ўзнікла асаблівае неўразуменне: чалавек пад маскай жывёлы. Можна б, і не варта было пільна ўглядацца ў мілія тварыкі лісак або шчаняў? Але ж той, хто асацыіруе сябе з жывёламі, пераймае іх звычкі, імітуе іх паводзіны, нават спажывае іх ежу. Што гэта? Бязвінная забава з-за вялікай любові да братоў меншых? Або будучы дыягназ псіхічнай хваробы?

На гэты конт размова з тымі, хто непасрэдна судакранаецца з дзіцячай аўдыторыяй. І хто мае сваё кампетэнтнае меркаванне.

Тамара Краснова-Гусачэнка.

Тамара Краснова-Гусачэнка, заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь, паэтэса, празаік, дзіцячая пісьменніца, старшыня Віцебскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі:

— Нават само слова неяк б'е, насцярожвае... Хаця, што ў ім... Спалучэнне гукаў напружвае ці што? Наогул, слова «квадробіка» ў інтэрнэце тлумачыцца цалкам бяскрыўдна: «новы займальны від спорту, які імітуе бег, скачкі і іншыя грацыёзныя рухі жывёл...» Адным словам, як і любая навіна, якая заклучае ў сабе хлусню, падробка, падман, яна таксама завуаліравана ў мяккія і прыгожыя словы... Нават слова «грацыёзныя» ўстаўлена прадумана, наўмысна мяркуючы намальную займальную і прыгожую карцінку для ўяўлення дзіцяці, якое лёгка паддаецца, захапляецца ўсім новым, незвычайным... Тым больш, на жаль, і трэба прызнаць гэты факт: на фоне пакланення і захаплення ўсім «інша-»: іншаземным, іншамоўным і г. д.

З'ява квадраткі зародзілася ў Японіі на спартыўных спаборніцтвах у 2008 годзе, калі мясцовы спартсмен Кеніці Іта прабегаў стоміраўку на карачках, устанавіўшы рэкорд. Праз чатыры гады, палепшыўшы свой вынік, ён трапіў у кнігу рэкордаў Гінеса і атрымаў мянушку «Чалавек-малпа», таму што сапраўды імітаваў малпу пароды

Як расійскія, так і нашы пісьменнікі ў апошнія гады асабліва захапіліся сюжэтамі, звязанымі з жыццём жывёл. Такім чынам можна сказаць «эзапавай» мовай пра жыццё. Што тычыцца замежнай анімалістычнай літаратуры для дзяцей, выключачы праграмную, накітавалі Гладкова, Біянкі і г. д., якую чытаюць усё наша свядамае жыццё, то вось яна. Папулярныя замежныя аўтары, якія пішуць пра жыццё жывёл так, як пра жыццё людзей: Холі Веб (1-е месца шмат гадоў), Дэйзі Медоус, Каніці Коруэл, Ціна Нолан, Хелен Пітэр, Бэла Свіфт, Сью Бэнтлі, а таксама фантастычная серыя «Прыныцсы поні» Хлоэ Райдэр аб аднарогах. Гэтыя кнігі добрыя і карысныя, уплыву на развіццё квадратобінгу не аказваюць.

«патас», якая ўразіла яго сваім хуткім бегам скачкамі. Ён вывучыў тэхналогію яе імклівага перасоўвання на чатырох лапах і паўтарыў гэта на спаборніцтвах.

Прайшлі гады, і ўжо ў 2024 годзе зусім перакручаная ідэя пад назвай квадратобіка спрабуе, а месцамі і ўжо вельмі паспяхова, захапіць неакрэплыя розумы дзяцей. Гэтаму ж яшчэ патурае і нават актыўна спрыяе ліберальная частка грамадства, якой, як вядома, на руку абалваньванне ў сваіх інтарэсах усё большых мас чалавецтва, асабліва моладзі, дзяцей. Бо менавіта яны знаходзяцца ў вечных пошуках новага, нязведанага... Вось вам, калі ласка, атрымлівайце квадратобіку! Гэта, маўляў, новы від спорту, гімнастыкі з элементамі «вытанчанасці» жывёл і г. д. Скачыце, як коткі, круціце хвастамі, выгінайцеся... Галоўнае — хадзіце на к... «Квадра» — у перакладзе азначае чацвёрка. Уставайце ў позу чатырохногіх, па аналогіі з імі скачыце, рыкайце, брашыце, мяўкайце, прычымаеце грацыёзна. Дайшло да таго, што некаторыя, асабліва захопленыя, прабацце, так званым спортам, пачалі ўжываць у ежу... корм для котак і сабак. Пагадзіцеся, што тут недалёка і да клінікі.

Прычым квадратобіка часцяком узводзіцца і тлумачыцца ў агульнадаступнай сетцы як сучаснае бяспечнае від спорту, які аб'ядноўвае ў сабе спорт і «касплей». Гэта пераўвасабленне ў розныя ролі, якое складаецца з пераапраанання ў касцюмы і перадачы характараў, пластыкі цела і мімікі персанажаў, у дадзеным выпадку — калі дзеці, ды і ўжо больш дарослыя, падлеткі, дзяўчаты, юнакі, павінны і могуць прыкідвацца катамі, лісамі, сабакамі і выконваюць розныя трукі і практыкаванні як жывёлы.

Жудасць! І нашэсце новай «эпідэміі», я менавіта так называю гэтую з'яву,

проста неадкладна неабходна спыніць дзейнымі законнымі спосабамі.

Маргарыта Кулакова, загадчык сектара абслугоўвання дзіцячай бібліятэкі № 10 г. Мінска:

— Неаднаразова квадратобіка разглядалася як адзін з напрамкаў у фітнесе. «Квадробіка — унікальны фітнес — напрамак, які прадугледжвае перамяшчэнне на карачках, імітуе хаду і рух чатырохногіх жывёл», — паведамляў сваім чытачам заснаваны атлетам Мітчэлам Куперам аўстралійскі сайт *Garage Gym Reviews*, аўдыторыя якога з'яўляюцца аматары гімнастыкі, якія займаюцца ёй дома, а не ў трэнажорных або гімнастычных залах.

Аднак штотыднёвае міжнароднае грамадска-палітычнае выданне з акцэнтам на дзелавую інфармацыю «Курсіў», якое выходзіць у Казахстане, паведамляла, што ў 2024 годзе квадратобіка моцна змянілася. Да гэтага года яна ўяўляла сабой спартыўны чэлендж, сёлета акцэнт стаў рабіцца на візуальным падабенстве да жывёл. Некаторыя бацькі лічаць, што такім чынам дзеці адлучаюцца ад мабільнікаў і больш часу праводзяць у актыўных гульнях на свежым паветры. Вось чаму бацькі патураюць новым дзіцячым пацешкам.

Алена Стэльмах, лаўрэат Нацыянальнай літаратурнай прэміі Беларусі ў намінацыі «Дзіцячая літаратура», першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі:

— Аднак ёсць тыя, каму толькі на руку «татальнае ажывельванне». Бізнес хуценька адрэагаваў на патрэбу часу, і з'явіліся нятаннае маскі для квадратобікі, пальчаткі, шкарпэткі ў выглядзе лап. Вялікай папулярнасцю карыстаюцца хвасты. Напрыклад, у Санкт-Пецярбургу продажы названага тавару павялічыліся ў 37 разоў! Пачалі выпускаць нават спецыяльны корм для квадратобераў. Заўсёды знойдзецца той, хто нажывецца на чымсьці глупстве.

Таццяна Дзямідовіч.

Таццяна Дзямідовіч, дзіцячая пісьменніца, старшыня Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі:

— Дзіцячы свет — гульні, забавы, захапленні — цалкам адлюстроўвае свет дарослых і недахопы сучаснага грамадства. На жаль, сёння ў нас сем'і ў асноўным маладзетныя, моладзь трапляе пад гіперапеку бацькоў, бабуль і дзядуль. Дзеці пазна сталуюць, пераключаюць свае абавязкі на плечы дарослых, пры гэтым жадаюць ад жыцця атрымаць усё адразу і лёгка.

Пераўвасабляючыся ў жывёл, дзіця надзявае на сябе ахоўную маску, гэтакую браню, адмяжоўваючыся ад усіх праблем. Дарэчы, менавіта дзеці на сустрэчах у школах мне расказалі пра тое, што ў заходніх краінах можна прыйсці з нявывучанымі ўракамі і ўсім аб'явіць, што сёння «я грыб на паляне». І ніхто не мае права парушыць душэўны стан лянівага дзіцяці.

У інтэрнэце з'яўляюцца відэа, калі дарослыя водзяць сваіх дзяцей на павад-

ках, жадаючы дагадзіць дзіцячым фантазіям.

Апошнім часам псіхологі ўсяго свету забілі трывогу, навамодных падыходы спрабуюць скарэкціраваць. Аказваецца, мы гадуем інфантальныя грамадства, моладзь не здольна вырашаць свае праблемы. Каб вырасці паўнаватасным чалавекам, трэба ўмець перажыць няўдачы, здраду і расстанне з блізкімі, навучыцца браць адказнасць за сябе, за сваіх родных, за брацоў нашых меншых.

Алена Стэльмах.

Алена Стэльмах:

— Безумоўна, значны ўплыў на дзяцей аказваюць дарослыя і найперш бацькі. Многія сем'і настолькі захапіліся жывёламі, што ім у пэўнай ступені даецца роўнасць з чалавекам, а іншым часам — нават перавага.

Мае знаёмыя здавалі гараж. Усё было добра да таго моманту, пакуль арандатары не папрасілі на выхадныя паглядзець сабаку, бо самі ад'язджалі далёка. Сабака быў стары і дрэнна пераносіў дарогу. Часовая гаспадыня як магла дагаджала чатырохногаму кватаранту. Той хапануў ежы, падавіўся і не змог дыхаць. Як жа абураліся гаспадары сабакі, крычалі: «Вы загубілі нашага сыночка», — не разлічылі нават за гараж. Відавочна, што стрэс перажылі абедзве сям'і.

Прайшлі тыя часы, калі дзеці жаласліва прасілі дарослых набыць папугайчыка або марскую свінку. Цяпер у кватэрах атабарваюцца цэлыя запаркі, у тым ліку і з экзатычнымі жывёламі. Таму нядаўна, што дзеці, даведаўшыся пра квадратобераў, так лёгка пераўтвараюцца ў тых, каго прыручылі.

Пачынаецца з некага аднаго, а далей актыўна далучаюцца сябры. Каб не быць горшымі — вучыць вуліца.

Тамара Краснова-Гусачэнка:

— Дайшло да таго, што ў інтэрнэце вядуцца спрэчкі, палеміка, некаторыя «дзеткі» пішуць, што ім «больш падабаецца субкультура готаў», іншыя ім прарэчаць. Вось да чаго прывяло прымірэнчае, пагаджальнае стаўленне да субкультуры «готаў», з якой трэба было змагацца і выкараняць своечасова. Цяпер яна метамарфізавалася і на радзілася ў новым, не менш небяспечным выглядзе пад назвай «квадробіка». А некаторыя літаратары літаральна ўчора выдалі ў прыватных выдавецтвах

Бізнес хуценька адрэагаваў на патрэбу часу, і з'явіліся нятаннае маскі для квадратобікі, пальчаткі, шкарпэткі ў выглядзе лап. Вялікай папулярнасцю карыстаюцца хвасты.

Напрыклад, у Санкт-Пецярбургу продажы названага тавару павялічыліся ў 37 разоў! Пачалі выпускаць нават спецыяльны корм для квадратобераў. Заўсёды знойдзецца той, хто нажывецца на чымсьці глупстве.

Або Нашэсце эпідэміі

кнігі, асобныя раздзелы якіх практычна з'яўляюцца ледзь ці не дапаможнікам для «ўступлення ў готы». Ёсць канкрэтныя прыклады. Мы спрабуем не дапусціць іх паступлення ў публічныя бібліятэкі краіны. Але магчымасці грамадскай арганізацыі, на жаль, не дазваляюць вырашыць гэтыя пытанні ў поўнай меры. Чаму так адбываецца? Сумленныя і мужныя дзіцячыя пісьменнікі Беларусі, я думаю, адзіныя ў разуменні неабходнасці сцяной устаць супраць гэтай антымаральнай з'явы.

Няўжо мала ў рускіх і беларускіх творах герояў, з якіх дзецям варта браць прыклад?

У казках рускіх і беларускіх пісьменнікаў жывёлы, рыбы, птушкі дапамагаюць галоўнаму герою. Ды той жа Іван Царэвіч, які асядлаў Шэрага Ваўка і пераадолеў усе перашкоды і ўсіх ліхадзеяў з дапамогай чатырохнога моцнага сябра. Але сам жа ён чатырохногім не імкнуўся стаць і не станаўіўся, а застаўся Іванам Царэвічам, гэта значыць самім сабой.

прафесіі і выбраць правільны жыццёвы шлях, як апраўдаць надзеі сваіх блізкіх і сяброў. І калі мы гаворым з дзецьмі аб вялікай канкурэнцыі ў розных сферах дзейнасці, аб тым, як важна не губляць час і своечасова атрымаць пэўныя веды, навыкі і ўменні, чытаць разумныя кнігі, адкрываць у сабе здольнасць любіць і дарыць цеплыню тым, хто побач, яны прыслухоўваюцца. Нашы дзеці ўмеюць думаць, аналізаваць і разважаць.

Алена Любчанка.

Алена Любчанка, дзіцячая пісьменніца, член Саюза пісьменнікаў Беларусі:

— Пісаць для юнага чытача не так ужо і проста, бо менавіта ён самы

якасці, як дабрыва, любоў да родных і блізкіх, паразуменне, узаемадапамога, павага.

На сваіх творчых сустрэчах я заўсёды імкнуся абмеркаваць з дзецьмі галоўнага героя і тое, па якой прычыне ён зрабіў менавіта так. Прызнаюся, што часам чую ад іх вельмі займальныя адказы датычна ўчынкаў маіх герояў, але адно магу сказаць дакладна: яны заўсёды знаходзяць тую светлую думку, якую я спрабавала ім данесці сваім твораў. Мне, вядома, не хацелася б навізаваць камусьці сваё меркаванне, але, лічу, так павінен думаць і рабіць кожны сучасны пісьменнік, улічваючы, што ў нашым перанасычаным свеце так шмат спакус і негатыўнага ціску з усіх бакоў. Звяртаючыся да пісьменнікаў, хацела б сказаць адну істотную на сённяшні момант фразу: «Час выбраў нас!» Дык давайце ж не прпусцім гэтую выдатную магчымасць і пастараемся зрабіць усё, што залежыць ад нас, для маральнага выхавання будучых грамадзян сваёй краіны.

Тамара Краснова-Гусачэнка:

— Адзначаючы вялікую ролю і значэнне літаратуры ў справе выхавання, трэба прызнаць: толькі пісьменнікам, якімі б яны ні былі актыўнымі, не

юць усё наша свядомае жыццё, то вось яна. Папулярныя замежныя аўтары, якія пішуць пра жыццё жывёл так, як пра жыццё людзей: Холі Веб (1-е месца шмат гадоў), Дэйзі Медоус, Каніці Коруэл, Ціна Нолан, Хелен Пітэр, Бэла Свіфт, Сью Бэнтлі, а таксама фантастычная серыя «Прынцэсы поні» Хлоэ Райдэр аб аднарогах. Гэтыя кнігі добрыя і карысныя, уплыву на развіццё квадробінгу не аказваюць.

Дзіцячы свет — гульні, забавы, захапленні — цалкам адлюстроўвае свет дарослых і недахопы сучаснага грамадства. На жаль, сёння ў нас сем'і ў асноўным маладзетныя, моладзь трапляе над гіперапеку бацькоў, бабуль і дзядуль. Дзеці позна сталюць, перакладаюць свае абавязкі на плечы дарослых, пры гэтым жадаюць ад жыцця атрымаць усё адразу і лёгка.

Калі дзіця хоча ўзяць кнігу пра сваіх аднагодкаў на беларускай мове, то гэтых кніг недастаткова. Прыходзіцца прапаноўваць зноў жа Носава або Драгунскага з іх маленькімі, лаканічнымі і павучальнымі апавяданнямі аб дзіцячай дружбе, жыцці наогул. Мала займальных апавяданняў аб спорце, спартыўных дасягненнях, якія даюць магчымасць дзіцяці вылучыцца сярод аднагодкаў, набыць тым самым іх павагу і давер, стварыць каманду аднадумцаў. Зніклі дваровыя хакейныя, футбольныя і іншыя каманды. Адсюль і распаўсюджанне неўласцівых нам відаў «спорту», нахталт квадробінгу, заснаваных на хайпе.

Маё меркаванне: забараняць нельга, бо ў нас, у Беларусі, квадроберы з'явіліся толькі сёлета і, думаю, хутка знікнуць. А вось спартыўныя арганізацыі павінны перахапіць ініцыятыву і зрабіць больш бясплатных спартыўных гурткоў для дзяцей. Трэнеры і іх памочнікі павінны, як гэта было ў СССР, хадзіць па вуліцах і школах, выяўляць спартыўныя таленты. Квадроберы — гэта фактычна гатовыя гімнасты!

Алена Стэльмах:

— Апавед Рэдзьярда Кіплінга пра Маўглі, чалавечае дзіця, якое вырасла ў воўчай зграі, — адзін з любімых твораў многіх пакаленняў чытачоў.

Вельмі выразныя ў творы вобразы звяроў — чорнай пантэры Багіры, старога і тоўстага мядзведзя Балу, ваўка Акелы, удава Каа і іншых. Усе яны ўвасабляюць розум і веліч прыроды. Аднак Маўглі, вывучыўшы мову звяроў ранняй, чым чалавечую, пры гэтым застаецца чалавекам, становіцца гаспадаром джунгляў. Ён неперажоўны, бо не проста насельнік джунгляў, які засвоіў іх законы. Ён Чалавек.

Кіплінг паставіў чалавека вышэй за звера. Больш за тое, ён прымусіў яму падпарадкоўвацца, па-добраму служыць. Такі расклад і зрабіў твор класічным.

Тамара Краснова-Гусачэнка:

— Сёння — дзеці, заўтра — народ. І трэба прызнаць: небяспека «квадробінгу» ў тым, што ён закліканы выхаваць не грамадзяніна, а падабенства істоты, не здольнай быць актыўным членам грамадства.

Чалавек — цар прыроды, менавіта ён створаны па вобразе і падабенстве Творцы Сусвету. І прыпадабняць сябе жывёле, пераймаць яе звычкі — вялікі грэх.

Падрыхтавала Марыя ЛПЕНЬ

З'ява квадробікі зарадзілася ў Японіі на спартыўных спаборніцтвах у 2008 годзе, калі мясцовы спартсмен Кеніці Іта прабег стометроўку на карачках, устанавіўшы рэкорд. Праз чатыры гады, палепшыўшы свой вынік, ён трапіў у кнігу рэкордаў Гінеса і атрымаў мянушку «Чалавек-малта», таму што сапраўды імітаваў малпу пароды «патас», якая ўразіла яго сваім хуткім бегам скачкамі. Ён вывучыў тэхналогію яе імклівага перасоўвання на чатырох лапах і паўтарыў гэта на спаборніцтвах.

Івану Царэвічу дапамагае Шэры воўк, Ямелю — шчупак, Іванушку — Канёк-Гарбунок, але ніводзін з герояў не імкнецца пераўвасобіцца ў жывёлу, якімі б цудоўнымі ўласцівасцямі яна ні валодала.

Таццяна Дземідовіч:

— Велізарная роля ў фарміраванні асобы належыць сучаснаму пісьменніку. Можна быць таленавітым матэматыкам, музыкантам ці мастаком, але зусім няшчасным чалавекам, які не ўмее ладзіць з людзьмі, баіцца няўдач, сумняваецца ў сваіх поспехах. З пачатку жыццёвага шляху менавіта дзіцячая кніга дапамагае чалавеку стаць мацнейшым, знайсці духоўную апору, адчуць сябе адказным за свае ўчынкі.

Сёння здзіўляе колькасць кніг, фільмаў, камп'ютарных гульняў на рынку, галоўнымі станоўчымі героямі якіх з'яўляюцца «нечысьць» — монстры, гобліны, тролі, зомбі і прывіды. Чытанне падобнай літаратуры часта падмяняе ўяўленні пра добро і зло і зноў адводзіць нашых дзяцей ад вырашэння рэальных праблем. У выніку ў сапраўдным жыцці дзеці не могуць выкарыстоўваць атрыманую ў вялікім аб'ёме інфармацыю ў сваіх інтарэсах. Куды бегчы па суперсілу? Дзе знайсці чароўны эліксір? Што даражэй — куфар з золатам ці любоў блізкіх?

Думаю, што такая з'ява, як «квадроберы», у Беларусі не будзе развівацца. І адукацыйная праграма, і сямейныя традыцыі, а тым больш заканадаўчая база не дазваляюць паўнаўвартасна развіваць гэтае захапленне.

На сустрэчах з пісьменнікамі дзеці часта ўступаюць у ажыўленыя дыялогі, цікавацца, як дабіцца поспеху ў сваёй

ўражлівы, ранімы і ўспрымальны да атрымання новай інфармацыі. Многія дзеці з мастацкай літаратуры чэрпаюць новыя веды і вельмі часта імкнуцца быць падобнымі на галоўных герояў упадабаных твораў.

Менавіта па гэтай прычыне пры напісанні сваіх работ стаўлю мноства навучальных задач, галоўнымі з якіх з'яўляюцца: развіццё духоўна-маральных прыныцаў, выхаванне культуры паводзін у грамадстве, узаемаадносін з людзьмі і навакольным светам.

Галоўная задача любога аўтара — гэта стварэнне ў сваіх творах становага героя. Такого, які сваімі ўчынкамі і дзеяннямі заўсёды будзе паказваць юнаму чытачу нормы добрых паводзін у сям'і, з сябрамі, са сваімі аднагодкамі, са старэйшым пакаленнем, ды і ў грамадстве ў цэлым. Я сваёй творчасцю імкнуся ахапіць усё ўзроставыя катэгорыі дзіцячага і падлеткавага свету. Многія з маіх твораў (апавяданні «Прыгоды Алёшы і Ярыка», «Мае прыгоды», «Учоны попугай», «Саша і Маша», а таксама казка «Сіла добрага слова», фантастычныя прыгоды «Тайны Мамфібіі» і іншыя) дапамогуць юнаму чытачу абудзіць у сабе такія

справіцца. Неабходна аб'яднацца ўсім псіхологам, педагогам, БРСМ, усім, хто непасрэдна працуе з дзецьмі і моладдзю.

Маргарыта Кулакова.

Маргарыта Кулакова:

— Як расійскія, так і нашы пісьменнікі ў апошнія гады асабліва захапіліся сюжэтамі, звязанымі з жыццём жывёл. Такім чынам можна сказаць «эзопавай» мовай пра жыццё. Што тычыцца межнай анімалістычнай літаратуры для дзяцей, выключаючы праграмную, нахталт Гладкова, Біянкі і г. д., якую чыта-

Бегчы ад рэчаіснасці ці сябраваць з ёй?

Вераснёўскі нумар і сапраўды дазваляе паглыбіцца ў штосьці аддаленае ад нашага свету. Навуковая фантастыка і фэнтэзі, даўняя гісторыя і сучаснасць, нязменныя аргументы жыцця, а не існаваць, пошукі ў творчай працы... Папаўненне раздзела прозы адбываецца дзякуючы творам Цімафея Савянка, Аляксея Дзямідчыка, Сашы Тэмлейна, Таццяны Марозавай, Зінаіды Дудзюк, паэтычнага — плёну Марылі Буйны, Ірыны Макарчук, Анжэлы Ярмалінскай, Віктара Шніпа. Апрача гэтага, апублікаваны вынікі конкурсу «БРАМАМАР». Працяг хронік літаратурнага жыцця 1976—1979 гг. прапануе Кастусь Лешніца, Наталля Святлова пагутарыла з паэтам Рагнедам Малахоўскім. Вітаўт Чаропка распавёў пра мастака Казіміра Альхімовіча. Ясенія Аляксева разгледзла спектакль «Мудрамер» у Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі. Наталля Бахановіч працягнула рубрыку «(Аб)меркаванне». Аздобу форзацаў вераснёўскага нумара складаюць рэпрадукцыі работ Таццяны Савік. Бліжэй пазнаёміцца з аўтарамі часопіса дазваляюць анкеты, якія ўключаюць пытанні аб любімых кнігах юнацтва, літаратурным маст-хэве для кожнага беларуса, стаўленні да электронных носьбітаў, а таксама аб першых публікацыях.

«Сціплы вартавы цывілізацыі, што прыносіць святло на вуліцы і яснасць у ману — да вашых паслугаў». Рубрыка стартуе навукова-фантастычнымі апавяданнямі Цімафея Савянка. Калі прачытаць біяграфію аўтара, то робіцца зразумелым, што бэкграўнд яго істотна адлюстроўваецца ў творчасці. Малады пісьменнік дэманструе, якой можа стаць блізкая будучыня, калі ўлічыць сучасны асаблівасці выкарыстання прыродных рэсурсаў. На мой погляд, у творах падкрэслена і далейшая ключавая роля чалавека ў лёсе Зямлі, адпаведна, адчуваецца, што людзі адаптуюць пад сябе асяроддзе, працягваючы ствараць зручныя сродкі існавання. Пры гэтым героі ўсё яшчэ не пазбаўлены пачуццёвай сферы, гэта значыць, што, хаця і робіцца больш рацыянальнай істотай чалавек будучыні, ён усё яшчэ здольны суперажываць.

«Адчуў яшчэ адзін удар і страціў прытомнасць». Апаўданне тэатральнага рэжысёра і сцэнарыста, дэбютанта-празаіка актуальнага нумара «Маладосці» Аляксея Дзямідчыка «Вусач» вяртае да нашай будзённасці, але нейкім шокавым чынам. Трывіяльная гісторыя пра хлопца-геданіста (зрэшты, не пазбаўлена некаторых унутраных хістанняў і пакут сумлення) мае незвычайную сюжэтную развязку. Праўда, не хочацца заўчасна раскрываць фінал.

«У іх быў Пагорак. І казкі, легенды, гісторыі Пагорка. А над імі звінела і спявала летал!» Наступны твор малой прозы — аўтапераклад апавядання «Пагорак» ужо знаёмага чытачам пісьменніка Сашы Тэмлейна. Своеасаблівы эскапізм — збягаць ад рэчаіснасці ў іншыя няісныя сусветы, прыдуманія: праз кнігі, кіно, музыку, выяўленчае мастацтва — праз фэнтэзі. Здаецца, я трапіла з героем на знакамітую агледную пляцоўку Гродна, даволі круты пагорак Нёманскага берага (толькі здагадка — але адтуль відаць прыблізна тое, што апісана ў тэксце). Пазнаюцца апісанія аўтарам дэталі з твораў Джона Рональда Руэла Толкіна: назвы мясцовасцей, расы, імёны персанажаў... Апрача таго, дасведчаны чытач фэнтэзі пазнае і іншыя рэчы, напрыклад, штосьці з даўняй сусветнай гісторыі, міфалогіі і фальклору. І сярод гэтага разгортваецца рамантычны сюжэт знаёмства і адносін маладых хлопца і дзяўчыны, з яго вынікае, што бегчы ад рэчаіснасці часам з'яўляецца неаблагай ідэяй...

Прытчавасцю вылучаецца філасофская мініяцюра Таццяны Марозавай «І на чым яна трымаецца». На мой погляд, адным з істотных для спасціжэння твора з'яўляецца наступны дыялог:

— Высокія дамы сталі будаваць. Мінуты раз не было вунь таго, з залатым купалам.

— Гэта яшчэ адна царква, — адказаў Вік.

— Можна, ім варты было б спачатку паглядзець на сваю зямлю, потым ужо думаць пра неба?

Мяркую, у ім заключаны сэнс сумленнага будзённага жыцця чалавека.

«Калі хрысціянін забівае хрысціянна, парушаючы заповедзь "не забі", дык вучэнне гэтае слабае і выклікае нявер'е нават у самых перакананых вернікаў». Буйная проза нумара — пачатак публікацыі гістарычнага прыгодніцкага рамана лаўрэата Нацыянальнай літаратурнай прэміі Беларусі Зінаіды Дудзюк «Кошт волі». Вядзецца гаворка аб лёсе старажытных славянскіх плямёнаў рарогаў-абадрытаў, якія змагаюцца за сваю незалежнасць. Публікацыя складаецца з шаснаццаці частак, дзе распавядаецца аб лёсе княжыча Годслава (пасля хрышчэння — Готшалка), які быў вымушаны пакінуць жыццё манаха, каб вярнуць сваю спадчыну і адпомсціць за смерць бацькі. Варта адзначыць, што ў 2023 годзе «Маладосць» апублікавала твор пісьменніцы «Сыны Рарога» (у № 4, 5, 6, 7), сугучны цяперашняму, які таксама прысвечаны падзеям тысячагодняй даўніны (гэты раман ужо ёсць і ў выглядзе свежага кніжнага выдання, дарчы).

«Няўжо ты лічыш, што магчыма ад сябе уцячы?» Марыля Буйна праводзіць чарговую філалагічную гульню ў нізцы «Вершы без людзей». У аснове, сярод іншага, біблейныя і міфалагічныя сюжэты, абыграны крылатыя выразы, якія прыйшлі са старажытнасці. Здаецца, у апісанні пачвар, складзеных з частак цела розных жывых істот, праглядаецца шумлівая ўнутраная існасць, эклектычная і мітуслівая. У гэтых творах ёсць чалавек са спектрам сваёй ідэнтыфікацыі — сама паэтэса, якая не можа «пісаць пра людзей»:

Чаму я не пішу пра людзей?

Чарніла не помніць,

хто пасадзіў пяро.

Човен сплыў.

І поляны, поўныя лютасці

чорныя цені

пытаюцца:

«Чаму ты не пішаеш пра людзей?»

«Хто дапаможа мне?»

Яшчэ адна маладая пастаянная аўтар «Маладосці» — Ірына Макарчук з падборкай «На вострых вуглах» у своеасаблівай манеры, у вобразах, розумам не дужа спасцігальных без каментарыя, выклікае адчуванні на ўзроўні цела, здаецца, нейкія калючыя і знаёмыя.

А потым,

На наступны дзень,

Я ванітую зямлёю

І спрабую забыцца

На яе боль і на яе

Праўду.

Таму што ведаць

Гэтую праўду — невыносна.

«***Я адчыняю шуфляды...»

Анжэла Ярмалінская з генерацыі сталых паэтаў прапануе два ўзнёслыя агітымістычныя вершы. Адзін — восеньскі:

Сяброўка-восень сёння з намі!

Красуй, пануй, твой час, бяспрэчна!

І шэпча лісце над нагамі

Аб нечым дзіўным, тайным, вечным...

«І шэпча лісце пад нагамі»

Другі — як тая песня са знаёмай старой камедыі, утульны, дзе паэтэса дэкламуе, што ў прыроды няма дрэннага надвор'я, адухаўляючы вечар, як час для сябе ў кожную пару года.

Вялікая вершаваная нізка «Жыццё — як агонь...» ад Віктара Шніпа — каралі з вершаў у вераснёўскай «Маладосці». Мінорныя матывы, самота, развагі аб паходжанні рэчаў, зменлівасці і пастаянстве навакольнага свету гучаць на гэтых старонках. Бадай, адна з самых заўважных філасофскіх тэм, абдуманых паэтам неаднаразова, — сэнс жыцця — і ці сапраўды ён істотны, ці не марнае існаванне наша на зямлі. Неаднаразова выкарыстаны выраз пра час раскідваць камяні і час збіраць — у кантэксце падтрымкі раўнавагі, напрыклад:

Ты доўга ішоў і забыўся,

навошта дарогу

Ты выбраў у поле, дзе сёння не знойдзеш

нікога.

І ты азірнуўся, і ўміг ты зрабіўся

травой,

І вецер варонай узмыў над маўклівай

зямлёю,

Дзе поўня была, быццам камень

апошні на полі,

Які не сабраць анікому й ніколі...

«***Ты выйшаў у поле,

дзе ўсе камяні пазбіраны...»

Віктар Шніп узабагаецца вобразамі з прыроды, ачалавечвае іх, ахайна прысвойвае. Гэтым разам шмат жывых істот, асабліва птушак. Быццам адчуваецца туга цяперашняга гарадскога жыхара па вёсцы, па прасторы наваколля, па мінулым, па блізкіх людзях — гэта асабліва выклікае суперажыванне. Робіцца скрушна, быццам міжсезонная беларуская шэрань ахінае сам разум... Ды ўсё ж не без веры ў лепшае і не без малітвы.

Вынікі рэспубліканскага літаратурнага конкурсу студэнтаў і школьнікаў «БрамаМар» імя У. А. Капцава прадстаўлены ў аднайменнай рубрыцы. Апублікаваны, зразумела, найлепшыя работы лаўрэатаў. Сярод паэтаў — Маргарыта Стрыевіч, Раман Гадун, Ангеліна Мацюшо-нак. Сярод празаікаў — Лера Гілеўская, Арцём Салькоў і Паліна Корнева. Нека-

торыя імёны шануюны чытач ужо сустракаў на старонках «Маладосці». Нагадаем, што ў намінацыях сёлета адбыліся змены: да традыцыйных «Студэнцкай прозы», «Студэнцкай паэзіі», «Школьнай прозы» і «Школьнай паэзіі» дадалася новая — «Сцэнарый камп'ютарных і настольных ролевых гульняў».

«У чэрвені 1979 года на пасяджэнні ЮНЕСКА ў Парыжы з дакладамі, прысвечанымі Ф. Скарыну, выступілі беларускія даследчыкі Г. Галенчанка, В. Чамярыцкі, В. Шматаў». Архіўныя старонкі аддадзены матэрыялу Кастуся Лешніцы — ужо чацвёртай частцы з хронікі самых важных падзей літаратурнага жыцця ў 1966—1985 гг., а дакладней, цяпер месцу і ролі беларускай літаратуры ў свеце ў 1976—1979 гг.

«Уз'яўлены, у маладой беларускай паэзіі яркая будучыня». Рубрыка «Асоба» — гутарка Наталлі Святловай з паэтам, намеснікам старшыні Мінскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Рагнедам Малахоўскім. Інтэрв'ю прысвечана біяграфіі, шляху ў творчасць, пытанням жыццёвых прыярытэтаў і погляду на сучасную беларускую літаратуру ва ўсёй яе разнастайнасці.

«Нягледзячы на змрочнасць палоген Казіміра Альхімовіча, яго амаль містычны песімізм, мастак верыў у светлую будучыню сваёй Радзімы». Навукова-папулярны матэрыял Вітаўта Чаропкі пра ўраджэнца Лідчыны, аднаго з пачынальнікаў гістарычнага жанру ў беларускім жывапісе Казіміра Альхімовіча (1840—1916) з'яўляецца першым у традыцыйнай рубрыцы «Мастацтва». Як мінімум для зацікаўлення шануюнага чытача прыгадаем яго карціны «Свіцязянка» — паводле хрэстаматычнай балады Адама Міцкевіча ці, напрыклад, «Абарона Гольшчына» — напісана на аснове п'есы Уладзіслава Сыракомлі «Каспар Карлінскі».

«Нам цяпер замест маралізатарства і натацый хочацца элемента пазнавання і настальгіі па незнаёмым мінулым». Далей Ясенія Аляксева аглядае сцэнічную класіку — спектакль «Мудрамер» Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі (рэжысёр-пастаноўшчык — Аляксандр Гарцуюў) паводле п'есы Міколы Матукоўскага.

«...даць прывабныя звонку карысныя чалавеку плады». Тэкст Наталлі Бахановіч пад назвай «Цуды інтэрпрэтацыі, альбо Як мы выходзім з берагоў...» непазбежна запрашае да дыскусіі ў «(Аб)меркаванні». Аўтар звяртае ўвагу на адметныя рэчы нашай сучаснасці, на іх медыйнасць. Гэта значыць, аб'ектам грамадскага абмеркавання можа стаць літаральна што заўгодна: ад рэцэпта яечні на сняданак ці прысутнасці мукі ў драміках і да сусветна прызнаных твораў мастацтва. Ці маю я права пракаментываць прачытанае? Дазволю сабе. Мяркую, сёння кожны чалавек выбірае, што яму спажаваць, на чым выхоўваць сваё цела і свядомасць. А ў адносінах да мастацтва — тым болей (усплыў жарт пра колер і смак фламастараў). А яшчэ я б хацела аспрэчыць ідэю элітарнасці мастацтва. Кожны чалавек здольны ўзяць ад пэўнага твора нешта, калі толькі пажадае (нават у выпадку адсутнасці пошуку глыбінных сэнсаў, напрыклад, вызначыць прыгожа яму ці не, радасна ці тужліва — мастак быў бы рады даведацца, што закрануў пачуцці свайго рэцыпіента). Але хочацца пагадацца з Наталляй Бахановіч у тым, што перадача зместу твора, які трапляе на агляд блогера, павінна захоўваць максімальную дакладнасць, як кажуць, «блізка да тэксту», інакш мы і страцім мастака, і перастанем верыць папулярнаму рызатару.

Кацярына ЦІМАНОВІЧ

Сінтэз медыцыны і творчасці

Часам вага і аўтарытэт прыгожага пісьменства залежаць ад судакранання мастацкага слова і іншых сфер грамадскага, сацыяльнага жыцця. Цудоўна разумеюць гэта і ў музейным асяроддзі нашай краіны. Таму часта на пляцоўкі гасцінных літаратурных музеяў прыходзяць і вучоныя з розных галін навукі, і публіцысты, якія звяртаюцца да нашай рэчаіснасці...

У Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа прайшла прэзентацыя новага выдання ад «Звязды». Зацікаўленыя чытачы прыйшлі на сустрэчу з аўтарам кнігі «Ілюзія ведання: як не стаць заложнікам хваробы» доктарам Гарбанніджадам Гуменам Гушангам.

Гарбанніджад Гумен Гушанг.

Месцам для імпрэзы, для грунтоўнай размовы пра адносінны чалавека з медыцынай, пра тое, як абараніць наша здароўе ад розных дзейсных знешніх уплываў, невыпадкова быў абраны літаратурны музей. Народны пясняр Беларусі Якуб Колас праз усё сваё жыццё сябраваў з прадстаўнікамі гэтай найважнейшай прафесіі.

Адна з супрацоўніц музея — загадчык навукова-асветнага аддзела Вольга Наважылава расказвае наступнае: «...Варта заўважыць, што здароўем народнага паэта займаліся найлепшыя дактары, яго сучаснікі — Даніла Маркаў, Сяргей Ліяранцэвіч, Давід Абрамовіч, Міліца Дашкевіч, Мікалай Бобрык, Барыс Трусевіч і іншыя. У 2020 годзе фонды музея папоўніліся рукапісамі пісьмаў Якуба Коласа міністру аховы здароўя БССР Івану Анісімавічу Інсараву, якія перадала ў музей яго дачка Наталля Іванаўна, у лістах, зваротах да высокай службовай асобы Канстанцін Міхайлавіч не за сябе просіць, ён просіць дапамагчы самім дактарам!.. У знак удзячнасці Якуб Колас дарыў дактарам вершы, кнігі з дарчымі надпісамі. Напрыклад, доктару Давіду Абрамовічу ўручыў паэму «Рыбакова хата»... Захавайся і такі «медыцынскі» аўтограф народнага паэта: «Дарагому Мікалаю Іванавічу Бобрыку на памяць ад удзячнага пацыента. Якуб Колас. 7. III. 1955 г.». Гэты надпіс хірургу, які выратаваў паэта, прадоўжыў яго жыццё на некаторы адрэзак часу, — на зборы твораў...» Пра медыцынскія зацікаўленні, стасункі з дактарамі Колас часта згадваў у размовах з Максімам Лужаніным — летапісцам жыцця народнага пясняра Беларусі. Тэма здароўя — у многіх лістах Канстанціна Міхайлавіча. У прыватнасці, у яго перапісцы з расійскімі перакладчыкамі Сяргеем Гарадзецкім, Пятром Сямініным.

Танальнасць размовы на прэзентацыі, якая адбылася ў музеі, задала прывітальным словам дырэктар Коласаўскага дома Ірына Мацяс. Кіраўнік асветніцкай установы згадала, што музей заўсёды адчынены для ўсіх цікаўных. І прапаганда добрай кнігі — адзін з прыярытэтаў у яго дзейнасці. А вядучай імпрэзы выступіла вядомая ў краіне тэлевізійная журналістка, дыктар Агульнанацыянальнага тэлебачання Беларусі Кацярына Тумас-Цішкевіч, якая працуе і як пішучы журналіст. Яна неаднойчы рабіла самыя адметныя інтэрв'ю з аўтарам кнігі (некаторыя з іх змешчаны і ў «Ілюзіі ведання...»). Кацярына адзначыла маштаб асобы аўтара кнігі, яго генератыўнасць, здольнасць да адкрыцця новых тэматычных абсягаў. Можна, таму і з'явілася гэтае выданне як плён выступленняў доктара Гумена ў друку, найперш — у кнігах, што маюць дачыненне да Выдавецкага дома, у парламенцкай і ўрадавай газеце «Звязда», у сеткавым выданні *zviazda.by*, у часопісах «Алеся» і «Беларусь». Літаральна дзясяткі інтэрв'ю з аўтарам выдання падрыхтавала журналістка Алена Кравец. Яны ў большасці сваёй і склалі аснову кнігі. Дзякуючы дапамозе

сваіх калег па падрыхтоўцы публікацый Гарбанніджад Гумен Гушанг здолеў за гады сваёй супрацы са «Звяздой» выбудаваць такі даверлівы фармат зносінаў з чытацкай аўдыторыяй, што яго публікацыі выклікаюць найбольшую ўвагу, наведвальнасць на розных рэсурсах, да іх цягнуцца чытачы ў сацыяльных сетках, іх заўважылі літаральна ва ўсім свеце (тэксты дасведчанага медыцынскага спікера змяшчаюцца на беларускай, рускай, англійскай і кітайскай мовах). Мяркуюць па назвах некаторых матэрыялаў: «Чаму мужчыны адрозніваюцца ад жанчын на ўзроўні фізіялогіі і псіхалогіі», «Хочаш быць маладой, прыгожай і здаровай — не нервайся», «Болей рухацца, болей думаць: як не састарыцца зараней», «Чаму мы падманваем, і ці так ужо патрэбны наш падман?», «Ці можна вылечыць аўтызм?», «Каханне. Усяго толькі гульня гармонаў ці вялікае пачуццё?», «Чаму нас лёгка падмануць? Як мы пагаджаемся на тое, што нам не вельмі патрэбна?», «Наколькі мы выкарыстоўваем наш мозг і чаму нам цяжка думаць», «Што ўплывае на наш інтэлект і якія памылковыя высновы прыводзілі да трагедый?», «Памылкі, якія робіць наш мозг. Ці можна іх выправіць?»...

Шмат добрых слоў пра публіцыстычную актыўнасць Гарбанніджада Гумена Гушанга сказалі на сустрэчы ў Коласаўскім доме дырэктар — галоўны рэдактар Выдавецкага дома «Звязда», старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксей Карлюкевіч, які назваў медыка і публіцыста адным з самых актыўных аўтараў газеты «Звязда», вядомы арганізатар гаспадарчага жыцця ў беларускай сталіцы, на Міншчыне, у ранейшым кіраўнік партыйных органаў, дзяржаўных прадпрыемстваў Мікалай Жураўскі, унучка народнага пясняра Беларусі Якуба Коласа і класіка беларускай дзіцячай літаратуры Янкі Маўра Марыя Міхайлаўна Міцкевіч... Яна звярнула ўвагу на сяброўства Коласа з навукоўцамі, парадавалася, што гэта становіцца і традыцыяй у Коласаўскім доме сёння — сяброўства музея з цікавымі вучонымі, даследчыкамі ў розных галінах жыцця... Уззел у сапраўдным свяце навукова-публіцыстычнай кнігі прынялі многія вядомыя ў Коласаўскім доме і ўвогуле ў культурным, асветніцкім асяроддзі асобы — музейшчыца Наталля Адамовіч, паэт Рагнед Малахоўскі, дырэктар кнігарні «Акадэмія» Вольга Глухоўская... Дададзім, што Гарбанніджад Гумен Гушанг — член Беларускага саюза журналістаў. На прэзентацыі кнігі яму была ўручана Ганаровая грамата гэтага творчага саюза — як актыўнаму папулярызатару тэмы аховы здароўя чалавека на старонках айчыннага медыя.

Прэзентацыя «Ілюзіі ведання...» паказала: літаратуры падобнага характару не так і шмат, кніга павінна несці да чытача і адметныя мастацкія сюжэты, і развагі пра жыццё, а часам і няпростыя тэматычныя абсягі дзеля таго, каб шырэй развіталася мышленне, каб мы былі дзеяздольнымі ў няпростым супрацьстаянні з рознымі хваробамі часу.

Дарэчы, кнігу «Ілюзія ведання: як не стаць заложнікам хваробы» можна набыць ва ўсіх кнігарнях ААТ «Белкніга» па ўсёй краіне, а таксама ў Мінску ў кнігарні «Акадэмія» па адрасе: праспект Незалежнасці, 72. Добрага чытання зборніка дыялогаў з доктарам Гарбанніджадам Гуменам Гушангам, новых адкрыццяў і супольных з аўтарам разваг пра здароўе, вартасці берагчы яго, увогуле пра жыццё ў свеце!

Кастусь ЛАДУЦКА
Фота Лізаветы ГОЛАД

Чытацкі дзённік
Навума Гальпяровіча

Элексір Жана Грануя

«Парфумер» Патрыка Зюскінда. Упершыню я з гэтым суветным бестселерам пазнаёміўся ў часопісе «Иностранная литература» на пачатку дзевяностых гадоў.

Спачатку прагнуў як захапляльны дэтэктыў, але потым захацелася вярнуцца, перачытаць, але часопіс быў ужо здадзены ў бібліятэку, закруціўся і ніяк не мог вярнуцца да рамана.

Але ў 1995 годзе прыйшоў чарговы нумар часопіса «Крыніца». І я ўбачыў знаёмы твор у перакладзе на беларускую Васіля Сёмухі.

З таго часу раз-пораз вяртаюся да гэтага твора.

«У васьмнадцатым стагоддзі ў Францыі жыў адзін чалавек, бадай, ці не адзін з самых геніяльных мярзотнікаў той эпохі, такой багатай на геніяў і мярзотнікаў. Пра яго й будзе наша гаворка. Звалі яго Жан-Батыст Грануі. І калі яго імя, не раўнуючы з імёнамі іншых геніяльных пачварын, як дэ Сад, Сэн-Жуст, Фушэ, Банапарт ды інш., сёння цалкам забылася, дык зусім не таму, што Грануі нечым не дабраў да славы пацярэбкаў цемры ў фанабэрыі, пагардзе да людзей, амаральнасці, ці, каб карацей, у бязбожнасці, а таму, што яго геніяльнасць і феноменальная цяга да славы абмежаваліся тою сфераю, якая звычайна не пакідае следу ў гісторыі — эфірнай сфераю пахаў...»

І сюжэт, і яго дынаміка, і мова захопліваюць чытача адразу. Жыццёвы шлях маньяка, пачынаючы ад самай калыскі, напоўнены прагай знайсці свой запаветны пах, які авалодае людзьмі і зробіць яго ўладаром свету, дзеля чаго ахвярай становіцца трынаццаць прыгожых дзяўчат, забіваючы якіх ён стварае свой непаўторны элексір.

Увогуле, пахі займаюць у творы ледзь не галоўнае месца. Уражвае, наколькі дасканалы аўтар апісвае самыя тонкія, самыя няўлоўныя водары.

Я потым прачытаў, што Патрык Зюскінд праехаўся на мотаролеры па галоўных парфумерных фабрыках Францыі, вывучаючы пахі і асноўныя тэхналогіі вытворчасці.

Але ўсе гэтыя кампаненты: захапляльны сюжэт, апісанні пачуццяў антыгероя, нечаканыя аксесуары зрабілі б твор толькі чарговым дэтэктыўным чытвом, каб не глыбокія філасофскія думкі, закладзеныя аўтарам, каб не экстрапаліраванне іх на рэальныя праблемы і з'явы.

Жаданне стварыць універсальнае шчасце для ўсіх праз прымус і злачыныства, парушаючы маральныя запаведы, прага да славы, прага кіраваць усім светам — гэта не толькі ідэя маргінальнага Жана Грануя. Колькі ў гісторыі чалавецтва было, калі такія вось ідэі і іх выканаўцы прыносілі жахлівыя наступствы людзям.

Аўтар ярка апісвае, чым закончыўся эксперымент Жана Грануя, яго вынаходства чароўнага паху ўсеагульнай любові, шчасця і пакоры:

«Калі Грануі выйшаў з-пад аркадаў і змяшаўся з тлумам гэтых людзей, яны спачатку не зважалі на яго.

...Але гэты чалавек у блакітнай куртцы раптам апынуўся сярод іх, як з зямлі вырас, з маленькім флаконам-пуздэркам у руцэ, з якога ён вымаў каранец. Гэта было першае, што яны ўсе маглі пазней згадаць. І потым ён увесь, з галавы да ног, апырскаўся вадкасцю з гэтага флакончыка і раптам заззяў прыгажосцю, як ад прамяністага агню.

І калі незвычайны эффект, які ахапіў усіх, урэшце прайшоў, у выніку аказалася, што натоўп... з'еў таго, хто прынёс яму гэты флакон».

«Дужа змрочна», — сказаў мне неяк адзін мой знаёмы, паглядзеўшы аднайменны фільм.

«А ты пачытай!» — параіў я яму.

Раман Патрыка Зюскінда вытрымаў шмат выданняў агульным накладам больш як 12 мільёнаў экзэмпляраў. Кніга перакладзена на 47 моў, у тым ліку і на беларускую.

І гэта сведчанне і ўрок, што якім змрочным і балючым ні было б тое, што апісвае аўтар, але ў аснове сапраўднай літаратуры ляжыць гуманізм і сцвярджанне высокіх ідэалаў.

Іна МАРОЗ

Глыбіня слова

Немаўля
вучылася мовіць —
І зляталі з вуснаў
разнастайныя гукі.
Да сэрца дзіцяці
дакрануліся мудрасцю —
І душа спасцігла
глыбіню жыццядайнага слова...

* * *

Слова. Пачатак. Фраза.
Думкі. Затлум. Абраза.

Шэрасць. Агіда. Самота.
Боль. Пустата. Адзінота.

Твар. Люстэрка. Адбітак.
Горыч. Аловак. Сшытак.
Роздум. Пацуці. Сумненне.
Споведзь. Душа. Ачышчэнне.

Вера. Духоўнасць. Кніга.
Іскра. Цяпло. Адліга.
Мова. Крылатасць. Выслоўе.
Сэнс. Глыбіня. Лістаслоўе...

* * *

Зноў пусцілі калючае слова —
І яно адгукнулася болем,
Сыпанулі на рану соллю —
Невыносна душа смыліць...

Вось пранеслася рэхам вольным
Слова шчырае ў чыстым полі,
Каб шчымымі той боль спатоціць,
Абудзіць прагу верыць і жыць.

* * *

Вы чулі, як плача скрытка
За мураванай сцяною
Голасам стомлена-хрыплым,
Спрачаючыся з цішынёю?

Так ные душа ад болю,
Трываць адзіноту нясцерпина.

Як струны, напята нервы,
І думкі рвуцца на волю.

* * *

Ступаю па зямлі,
Лічу прыступкі...
Усё вышэй,
Усё бліжэй да неба...
Узмах...
Душа на крылах
Ля сцен начной Сафіі
Кружыла белай птушкай...

* * *

Як хочацца душу сваю ачысіць
Ад бруду, болю і забыць пра стому,
Узняцца да нябеснай зорнай высі,
Прабіўшыся праз чорную заслону,
І сярод цемры ночы растварыцца,
І не баяцца быць самой сабою,
І раніцаю на зямлю праліцца
Гаючай ачышчальнаю слязою.

* * *

З нябёсаў белы снег...
І вось ён мокры, шэры...
А вось з дажджом
Пайшоў уперамешку...
А я іду адна,
Прамоклая наскрозь,
Ды холаду зусім не адчуваю.

Так хораіша
Душы маёй
Даўно ўжо не было...

* * *

Мне хочацца душою ў лета:
Умыцца чыстаю расою
І акунуцца ў водар кветак,
Не ведаць стомы і спакою
І не хавацца ад спякоты,
Удзячнай быць дарам нябёсаў
І праз таполевы сумёт
Ісці насустрач свайму лесу.

Голас душы

Крокі свае не спыняю,
Іду я ўначы адна,
Самоту сваю разганяю
І буду блукаць давідна.

Не трэба мне шчасця болей,
Як ведаць, што я жыву,
Бы тая птушка, на волі,
І нават спяваць магу.

Хоць голас мой і не звонкі,
Я чую яго ў цішы.
І ветру ляціць наўздагонкі
Голас маёй душы.

Ганна АТРОШЧАНКА

Пытанне

Што адбылося сёння, Божа,
І хто ў бядзе нам дапаможа?
Няма цяпла сярод людзей,
Усмешкі бачым мы радзей.
Чужыя слёзы і пакуты
Бывае так, што не пачуты...

Настальгія

Вазьму каменьчыкі я ў рукі,
Адчую роднае цяпло.
Здаецца, не было разлукі,
А хаты ўжо няма даўно...

Няма і клёніка, і вішні,
Не завітнее сад стары!
Самоту чуе Усявышні,
Звіняць журботныя званы.

Сум

Бальніца. Зноў бальніца...
Дзіўлюся я ў акно.
Спявае там сініца,
Як некалі даўно.

Была і я прыгожай,
Не ведала бяды...
Мне лекар дапаможа
Шчаслівай быць заўжды?

Спявай сёння, сініца,
Настрой мне падары.

Хай родны кут мне сніца
Да ранішняй зары.

У вёсцы

Знікаюць хаты ў маёй вёсцы,
Сцяжына зарасла травой...
У садзе — белая палоска,
Пялёсткі кружаць нада мной.

Чарнеюць сумна аканіцы,
У вокны не зірне ніхто.
І цішыня, як таямніца,
Прапісана ўжо тут даўно...

Ранняя вясна

Вясна, напэўна, будзе ранняя,
Няма снягоў, толькі мароз
Крадзецца сёння на світанні,
Блукае ціха ля бяроз.

І ўсё праходзіць немінуча,
Слязінкі скіне вербалоз...

І толькі ў вярбы плакучай
Ад сонейка шмат горкіх слёз.

Шчаслівя для ўсіх хвіліны,
Калі ў нябёсах бачым клін.
Хвалюе гоман нас птушыны,
Зіма знікае назусім.

Першы дождж

Дожджык нам жаданы,
Радасць для Зямлі,
Ажывуць паляны,
Сонечныя дні.

Хай за даляглядам
Шэрань зноў адна,
За старэнькім садом
Зазвініць вясна.

Будзе зноў цвіценне,
Заспявае гай,
І благаславеннем
Павітае май!

Вольга САВАСЦЮК

На зыходзе лета

Старэе лета. Жнівень на абшарах
Ужо раскінуў суму ручнікі.
Плывуць у небе стомленыя хмары,
Чарнее сінь няўрымслівай ракі.

І шэры жораў талаку склікае —
Наперадзе такі нялёгкі шлях...
Бо ўжо так блізка восень маладая
Нясе нам свой чырвона-жоўты сцяг.

* * *

Польмем гарыць ужо рабіна,
З дрэў злітаюць першыя лісты,

Сокам наліваецца каліна,
За ракой плыве туман густы.

Вось і зноўку восень надыходзіць.
Ну, а мне шкада тых цёплых дзён,
Калі ў лузе кветкі карагодзяць
І чуваць наўкол пчаліны звон.

Калі кроіць небасхіл маланка
І бубніць сярдзіта недзе гром.
Калі будзяць пеўні дружна ўранку
І маліна спее пад акном...

Я люблю часіну залатую,
Толькі лета больш мне па душы.
Я па ім цяпер ужо сумую
Вестачку мне, лета, напішы!

І калі сцюдзёнаю зімою
Я вазьму лісток зялёны твой,
Буду жыць я мараю такою:
Каб хутчэй сустраціцца мне з табой.

Развітанне

І фарбы лета згаснуць не паспелі,
І спеў птушыны ў лесе не заціх.
А павучкі развесілі арэлі,
Каб восень калыхалася на іх.

Яна прыйшла няспецівай хадюю.
— Чакалі? Не чакалі? Вось і я!
І ўжо на полі дружнай чарадою
Збіраецца бусліная сям'я.

І з ластавак прыгожыя каралі
Усё часцей вісяць на правадах.
Шчаслівя мы лета сустракалі,
Праводзім з лёгкім сумам у вачах.

Уладзіміру Рунцэвічу

Адны цябе лічылі дзіваком,
Другія — летуценнікам-паэтам.
А быў, як кажуць у народзе, дабраком
З душой адкрытай усяму Сусвету.

Ні слова дрэннага памерлым ці жывым,
Бо не дзяліў людзей на блізкага-чужога,
Дапамагчы гатовы быў усім
І добрай справай, і малітваю да Бога.

Любіў жыццё, любіў усіх людзей
І быў перакананым аптымістам.
Жыў у палоне мараў і надзей
З вялікім сэрцам і сумленнем чыстым.

Вясна паклала кветкі на грудок,
Дзе ты знайшоў спачын так нечакана.
Застаўся недапісаным радок
І без цябе прыходзіць новы ранак...

Беразьянка

Гэты лес запомніў плач дзіцячы,
Хоць сплыў па Свіслачы гады.
І смалой старыя сосны плачуць —
Сведкі гэтай жудаснай бяды.

Ад бярозак белых — Беразьянка
Славлася шчырасцю сваёй.
Стала ў час ваенны партызанкай,
А сыноў сваіх паслала ў бой.

І таму аднойчы Беразьянка
Не мінула вогненнай бяды,
Стала наша вёска паланянкай
І сястрой Хатыні назаўжды.

Дзеду

Не выпала з табой нам сустрача,
Мы размінуліся на два дзесяткі год.
Табе бяда вайны лягла на плечы,
Яна цябе паклікала ў паход.

Ты родны кут, дзяцей сваіх пакінуў
І на руінах вёсак, гарадоў
Гнаў ворага з зямлі сваёй краіны —
З баямі да Нямецчыны дайшоў.

Паітарка паглядзела вінавата
На жонку і сыноў асірацелых.
— Вам пахавальная.

Год быў сорак пяты.
І ўсё навокал разам пацягнула...

Мы размінуліся з табой гадоў
на дваццаць,
Мой гераічны малады заўсёды дзед,
Мне не паішасціла з табой павітацца.
Нас пазнаёміў даваенны
твой партрэт.

Іван ЛАПО

Слоік мёду ліпавага

Паводле апаведу маці, былой рабочай саўгаса «Асмолавічы» Валянціны Васільеўны Лапо (Матохінай) з вёскі Асмолавічы Клімавіцкага раёна Магілёўскай вобласці.

Гэта быў яўна не немец. Хоць і апрануты ў іх шэра-мышынага колеру ваенную форму. Бацька маленькіх дачок, Васіль Максімавіч, ужо пабачыўшы жыццё і тых немцаў на фронце яшчэ ў Першую сусветную, на якой, дарэчы, быў паранены ўлетку 1915-га на Беласточчыне каля Яблынь-Касцельнай, гэта вызначыў адразу ж па яго гаворцы.

Ці то румын, ці то нейкі француз, падумаў ён. А яны, тыя французы, і сапраўды ў вайну ў наш раён накіроўваліся немцам на падмогу ў барацьбе з партызанамі. А можа, гэта быў нават адзін з тых нашых, якія перайшлі ваяваць на бок ворага і час ад часу наведваліся ў вёску. Пабудуць у Асмолавічах, ды і паедуць у сваё Ціманаву, прыгарадную вёску, дзе і размясціліся ў школьцы на водшыбе. Аж цэлая рота здраднікаў, створаная фашыстамі выключна з адных украінцаў.

Ва ўсялякім выпадку, зайшоў той не з дабрам да вясковых людзей, а каб нечым пажывіцца ў іх. Балазе, хата іхняя стаяла якраз пры ўездзе ў вёску, а таму абмінуць яе ніяк нельга было няпрошаным гасцям. А аднойчы заначаваць у іх напасіўся нават нейкі бандзюга, які, мабыць, з турмы збег альбо немцы выпусцілі. І гэты новы госьць быў не лепшы за папярэдняга.

Але ў беднякоў Матохаў дужа не разжывешся! З каштоўнага — толькі слоік мёду ліпавага, які прыхаваў бацька ў надзейным месцы яшчэ, відаць, да вайны. На ўсялякі, крайні, выпадак. Калі хто з сям'і раптам сур'эзна захварэе.

Іх нават паліцаі шкадавалі (мусіць закінуў слова сусед Карпа, які хадзіў у іх у нейкіх начальніках), не адправілі на прымусовыя работы ў Нямеччыну самую старэйшую з дачок. Як піць даць — маглі б забраць! Вось жа суседскую Нінку Матохіну, нават на год маладзейшую, ды Валодзьку Асмолоўскага

немцы з паліцэйскімі тады заграбасталі разам з яшчэ трынаццацю хлопцамі і дзяўчаткамі.

...Ды толькі васьмь незнаёмец той, па ўсім відаць, ужо меў багаты вопыт падобных росшукаў людскога добра. Відаць, не першы раз шнырыў у пакінутых людзьмі пустых хатах.

А таму ён хутка вызначыў, дзе што можа ляжаць схаванае, каб сабе забраць. І неўзабаве невялічкі слоічак з мёдам, акуратна загорнуты ў шматок газетнай паперы, даваеннага «Камунара Магілёўшчыны», быў у яго моцных валасатых руках.

Ён ужо збіраўся пайсці. Але ў гэты самы момант маларослая хударлявая Валечка не разгубілася. Вокагнненна перагарадзіла яму дарогу. Гэта ж іхні мядок! Такі смачны, такі лекавы! Які нястомныя пчолкі назапасілі, несучы раз за разам пылок з ліпачак, пра якія так прыгожа пісаў Якуб Колас у адным са сваіх вершаў, што ў школьнай чытанцы: «дзе пчолкі звоняць самавіта, збіраючы па кропельцы мядок».

Успомнілася як маці Ульяна Дзмітрыеўна, калі была яшчэ жывая, казала ў галадуху: «Вось кашляне каторая з вас раз-другі, і я лыжачку яго намажу на акраец праснака, згатаванага ў печы з травы-лебяды ды з таго-сяго іншага, тых жа самых падмёрзлых у падмосці ці падабраных на калгасным полі бульбін, і неўзабаве выздаравее». Усё аддавала ім, сваім дзеткам траім, пра сябе не клапоцячыся. Ці не таму і заўчасна згасла, пайшоўшы так рана з жыцця.

А вось саміх дзяцей Бог мілаваў. Хвароба тая нядобрая, якая забрала ў магілу маці, на шчасце, пакуль што абмінала іхнюю бядотную матохінскую сям'ю. Бы шкадаваў іх Божанька. Дзіцятак-сірот, якіх расціў цяпер адзін бацька. У бок прыхаванага слоіка з мёдам усе дзеткі цяпер паглядалі штодня са спадзеўкай, што некалі яны ўсё ж такі ім паласуюцца з бацькавага дазволу.

...Валечка, калі хуценька падбегла да «фрыца», смела выхапіла з яго моцных рук такі дарагі ёй слоічак. Як ён яго тады выпусціў і аддаў ёй, самому Богу толькі вядома. Можа, ад разгубленасці пры такой рашучасці дзяўчынкі? А можа, ад палахліва сказаных бацькам у той момант слоў:

— Ну, то, можа, пакінуў бы мядок, добры чалавек? Дзеткі ж, сіроты, без маці гадуюцца...

Невядома, ці зразумеў чужаземец сэнс сказанага, але ў той момант у хаце ўтварылася такая цішыня, што нават стала чуваць, як адчайна залямантавала муха, якая заблыталася ў павуцінні недзе ў самым куце. Бацька занепакоіўся: хоць і не сапраўдны немец, але ж вораг. Ваенны, пры зброі. Мала што можа яму ў галаву прыйсці!

Дзеці вайны

Два апавяданні

Яны сустрэліся позіркамі. Нахабны вірлавокі фашысцкі памагаты і маленькая і худзенькая беларуская дзяўчынка. Яна глядзела з непрыхаванай крыўдай: чаго захацеў, мядку нашага ліпавага, «фрыц» паганы. Ты ж не хворы, вунь які здаравяка. Гулу смалюю табе, а не мёд. Не аддам!

Яны добра разумелі адно аднаго. Яна незадаволена, надзьмуўшыся, пазірала на яго спадылба. І ён таксама глядзеў на яе не дужа па-добраму, утрапёна, бы воўк на Валю-ясачку. Але, відаць, у душы яго нешта ў тую хвіліку варухнулася, перавярнулася да спагады, жалю да дзіцяці. Можа быць, прыгадаў сябе малага ці каго з сясцёр сваіх родных альбо дзетак?

На яго ўважліва глядзелі цяпер яшчэ дзве пары дзіцячых вачэй — Валіных малодшых сясцёр Надзечкі і Сонечкі, на якіх ён сярдзіта зірнуў, калі тыя плаківа ўскрыкнулі. І, урэшце, не вытрымаў: адпусціў слоік з рук, здаўся і, схіліўшы галаву, пайшоў ні з чым з хаты.

Яму не глядзелі ўслед, а толькі праводзілі кінутымі мімалётам трывожлівымі позіркамі да дзвярэй. А перавялі позіркі на Валечку. З аднаго боку — малайчынка дзяўчынка, а з другога — мала што магло з ёй здарыцца! Вайна ж на дварэ. Вайна...

Шакаладка ад фрыца

Паводле ўспамінаў палкоўніка Міхаіла Дзмітрыевіча Брылёва, ураджэнца вёскі Свірэль Клімавіцкага раёна Магілёўскай вобласці.

Аповед пра ўсяго толькі адзіны эпізод мінулае Вялікай Айчыннай вайны з жыцця афіцэра нямецкага рэйха і маленькага беларускага хлопчыка, будучага афіцэра Савецкай Арміі.

*А навіны невясёлы:
Паліць вораг нашы сёлы,
Топча нівы, сенажаці,
Няма літасці к дзіцяці...*

Якуб Колас «Голас ветру» (1941).

У сорок першым Мішку-гарэзу споўнілася толькі чатыры гадкі. Але дзіцячая памяць захавала на ўсё далейшае жыццё тую першую сустрэчу з немцамі.

Вярталіся яны тады з маці дахаты ад бабулі, якая жыла ў вёсцы Дамамерычы. А па шашы-варшаўцы, што пралегла каля яе, у тыя трывожныя для савецкіх людзей жнівеньскія дні сорок першага

ішлі на Маскву фашысты. Таму баі тут праходзілі асабліва жорсткія.

Крочылі памалу маці з сынам пешкі, а паабпал дарогі там-сям ляжалі забітыя нашы салдаты. Побач з імі вяліліся вінтоўкі, патроны, снарады... Гэта глыбока запала ў душу, на ўсё жыццё, а ў той момант вельмі ўсхвалявала малага.

— Як жа так, мама! — узрушана моўіў Мішка. — Нашы ж байцы самыя смелыя, самыя лоўкія! А германца, калі нападзе, мы шапкамі закідаем. Так усе ў нас у вёсцы кажучы. І баба таксама.

Калі яны нарэшце дабраліся да сваёй роднай вёсачкі з мілагучнай назвай Свірэль, то ўбачылі, што дзверы іх хаты адчынены, а па двары ходзяць, як у сябе дома, разгубляюць, веселяцца, іграючы на губным гармоніку, нямецкія салдаты.

Адзін з іх заўважыў хударлявага малага, паклікаў яго да сябе і працягнуў малюсенькі кавалачак шакаладу. Паспытаў яго Мішка — смачна! Ніколі ж у жыцці не спрабаваў такой смакаты. Задаволена аблізнуўся, а на вуснах застаўся карычневы след ад шакаладу.

Нямецкі афіцэр, відаць, таксама вырашыў пачаставаць мальца аж цэлай пліткай шакаладу. Махаў, каб заўважыў Мішка, высока трымаючы яе ў руцэ. Узрадаваны хлопчык з удзячнасцю бліснуў у адказ сваімі радаснымі вачанятамі, падбег і працягнуў да шакаладкі маленькую ручку.

Але ў той самы момант атрымаў па ёй балючы ўдар рослага акупанта ў афіцэрскіх пагонах. Мішка, пакрыўдзіўшыся на вось гэткую несправядлівасць, скочыў да яго і, учапіўшыся ручкамі за галіфэ, са злосцю ўкусіў фашыста за нагу.

Немец не чакаў такога адчайнага ўчынку смелага хлопчыка. Гучна выкрыкнуў: «Швайн кіндэр!» і, прыгадаўшы словы з памятки, якую ўручылі кожнаму салдату і афіцэру вермахта «...Забывай кожнага рускага, савецкага, не спыняйся, калі перад табой стары ці жанчына, дзяўчынка ці хлопчык, — забывай, гэтым ты ўратаеш ад смерці сябе, забяспечыш будучыню сваёй сям'і і ўславіш сябе навечно», выхапіў з кабуры пісталет, прыставіў ствол да Мішкавай галавы.

Маці, пачуўшы крыкі, азірнулася, спалохана ўскрыкнула:

— Людцы добрыя, што ж гэта дзеецца на свеце! Дзіцятка маё! — залямантавала яна і кінулася ратаваць сына, а нямецкія салдаты — свайго камандзіра.

Афіцэр, ачوماўшыся, пашкадаваў мальца, адпусціў. Дзякуй Богу, тады ўсё абышлося, уляглося, але ў памяці дзіцячай засталася назаўсёды. Горкі смак шакаладу ад фрыца.

А праз два гады, у верасні сорок трэцяга года, быў вызвалены іх раён і родная Мішкава вёска з гэтакімі прыгожай і мілагучнай назвай Свірэль.

Фота Кастуся Дробіва.

Дружба праз гады

Выстаўка «Фронт трымае Васілій Цёркін», прысвечаная знакамiтаму твору Аляксандра Твардоўскага, адкрылася ў Літаратурным музеі Пятруся Броўкі. Праект прадстаўляе ілюстрацыі мастака Арэста Вярэйскага да паэмы са збору Смаленскага дзяржаўнага музея-запаведніка, расказвае пра цесныя літаратурныя сувязі двух вядомых пісьменнікаў.

З ранніх гадоў Аляксандр Твардоўскі пісаў нататкі і вершы для смаленскіх выданняў «Юны таварыш», «Смаленская вёска», «Рабочы шлях», «Бальшавіцкі маладняк», «Заходняя вобласць», а ў 1927 годзе пераехаў у Смаленск. У 1932—1934 гг. будучы пісьменнік вучыўся ў Смаленскім педагагічным інстытуце, але дыплом аб вышэйшай адукацыі атрымаў у Маскоўскім інстытуце філасофіі, літаратуры, гісторыі. У 1934 годзе прыняты ў Саюз савецкіх пісьменнікаў.

Вялікі ўплыў на творчасць паэта аказала Вялікая Айчынная вайна, у якой ён прыняў удзел у якасці ваеннага карэспандэнта. На другі дзень вайны Твардоўскі атрымаў прызначэнне ў газету Паўднёва-Заходняга фронту «Чырвонаармейская праўда». У экспазіцыі прадстаўлены копіі фотаздымкаў тых часоў, дзе карэспандэнт Аляксандр Твардоўскі знаходзіцца ў самым эпіцэнтры ваенных падзей. Увесну 1942 года паэт прыступіў да работы над паэмай «Васілій Цёркін», першыя главы якой былі апублікаваны ў верасні таго ж года ў франтавой газеце. У «Кнізе пра байца» аўтар казаў пра найважнейшыя чалавечыя каштоўнасці: пра жыццё і смерць, пра любоў да радзімы, пра гонар і абавязак. «Цёркін» стаў сапраўдным усенародным творам, які цёпла прынялі як на фронце, так і ў тыле.

Ілюстратарам паэмы «Васілій Цёркін» і пазнейшых твораў Аляксандра Твардоўскага выступіў мастак Арэст Георгіевіч Вярэйскі (1915—1993), ураджэнец Смаленскай губерні. Яго выразныя чорна-белыя малюнкi сталі важным дадаткам да вялікага твора. Твардоўскі і Вярэйскі пазнаёміліся ў 1942 годзе ў рэдакцыі «Чырвонаармейскай праўды», і першая публікацыя паэта на старонках газеты ўжо суправаджалася малюнкамі Арэста Вярэйскага. Для асобнага выдання паэмы мастак працаваў над партрэтамі саслужыўцаў і салдат, а натурныя малюнкi з маладога карэспандэнта Васілія Глотова сталі асновай для мастацкай выявы галоўнага героя. Яго вобраз захоўваецца ва ўсіх публікацыях паэмы (нават у сучасных выданнях), змяняліся толькі колеравае рашэнне і тэхніка выканання.

Ілюстрацыі да твораў і копіі фотаздымкаў у экспазіцыі прадстаўлены Смаленскім дзяржаўным музеём-запаведнікам. Выстаўка «Фронт трымае Васілій Цёркін» — гэта працяг літаратурнага супрацоўніцтва двух пісьменнікаў і двух музеяў. Пятрусь Броўка з павагай ставіўся да творчасці Аляксандра Твардоўскага, адзначаючы яго вялікі талент. Пазнаёміліся паэты ў 1930-я гады, часта сустракаліся на розных літаратурных імпрэзах. Броўка апісваў малодшага калегу як чалавека сціплага, які не імкнецца ўбачыць сваё імя ў газетах ці на афішах. Аляксандр Твардоўскі не любіў публічна чытаць свае творы, выключэнне — блізкія сябры, сярод якіх быў і беларускі класік Пятрусь Броўка.

Смаленскі дзяржаўны музей-запаведнік і Літаратурны музей Пятруся Броўкі працягнулі гэтае сяброўства ў сучаснасці. Выстаўка «Фронт трымае Васілій Цёркін» прыехала да нас са Смаленска. Музеі абмяняліся выставачнымі праектамі, таму ў гэты ж час у Смаленскім дзяржаўным музеі-запаведніку адкрылася выстаўка, прысвечаная беларускаму паэту, «Пятрусь Броўка. XX стагоддзе».

Фрагмент экспазіцыі.

У экспазіцыі прадстаўлены сумесныя фотаздымкі двух пісьменнікаў. Адметным з'яўляецца фота 1947 года, зробленае ў Варшаве. Для абодвух пісьменнікаў гэта быў першы выезд за мяжу, але Твардоўскі трымаўся ўпэўнена, свабодна камунікаваў з прадстаўнікамі іншых краін і калегамі-журналістамі, што вельмі ўразіла Пятруся Броўку. У гэтай жа вандроўцы яны разам наведалі найбуйнейшы канцэнтрацыйны лагер Асвенцім, дзе загінула маці Пятруся Броўкі. Па словах беларускага паэта, Твардоўскі яго шчыра падтрымаў і ўвесь час знаходзіўся побач.

Таксама на выстаўцы прадстаўлены паэтычныя зборнікі Аляксандра Твардоўскага з асабістым подпісам пісьменніка.

Выстаўка «Фронт трымае Васіль Цёркін» працуе да 25 кастрычніка.

Лізавета КРУПІЯНЬКОВА,
фота аўтара

Вытокі адраджэння

2024 год багаты на юбілейныя даты. Адна з іх — 100-годдзе з пачатку палітыкі беларусізацыі. Вядома, такую важную падзею не змагла абмінуць рэдакцыя «Беларускага гістарычнага часопіса», якая прысвяціла гэтаму векавому юбілею спецыяльны выпуск. Маштаб мерапрыемства падкрэслівае прысутнасць на прэзентацыі спецвыпуску дырэктара Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, кандыдата філалагічных навук, дацэнта Ігара Капылова.

На мерапрыемства завіталі не толькі навукоўцы, супрацоўнікі музеяў, але і мінскія навучэнцы. Выступленне аўтараў артыкулаў, якія склалі гэты спецыяльны выпуск, суправаджалася не толькі прэзентацыяй іх матэрыялаў, але і расповедам, як яны наогул ствараліся, якая ў гэтых артыкулаў гісторыя, наколькі няпроста было знайсці патрэбныя фотаматэрыялы. Дарэчы, адным з аўтараў стала ўнучка Якуба Коласа Вера Міцкевіч, навуковы супрацоўнік аддзела экалогіі традыцыйнай культуры Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. Яе матэрыял «...І плынная ды мінулая зменлівасць чалавечага лёсу...» пра братоў-вучоных Міканора і Івана Ярашэвічаў паказвае ролю гэтых асоб у гады беларусізацыі і як іх лёсы звязаны з Якубам Коласам. Артыкул прысвечаны памяці Уладзіміра Ляхоўскага. Вынікам працы Веры Данілаўны стала не толькі з'яўленне публікацыі ў № 6 «БГЧ», але і папаўненне фотафонду коласаўскага музея.

— Нумар, прысвечаны палітыцы беларусізацыі, узнімае важныя праблемы і тэмы, якія былі вельмі важныя ў жыцці Якуба Коласа. Калі памерла яго маці, ён нават не змог прыехаць на пахаванне, бо была іншая краіна. Для Коласа гэта было вялікім болем, — тлумачыць дырэктар асветніцкай установы Ірына Мацяс. — Вядома, калі краіна аб'ядналася, такая падзея стала вялікай радасцю. Колас пісаў пра ўз'яднанне як шчасце для беларусаў. Якраз гэтую тэму на старонках спецыяльнага нумара «БГЧ» уздымае наша супрацоўніца Вольга Наважылава. Сімвалічна і

тое, што ў выпуску таксама ёсць артыкул унучкі Якуба Коласа, бо беларускі Пяньяр стаяў каля вытокаў беларускага адраджэння, станаўлення беларускай літаратуры і нацыянальнай культуры.

Ірына Мацяс назвала супрацоўніцтва коласаўскага музея з «Беларускім гістарычным часопісам» вельмі плённай, бо сумесныя праекты пашыраюць кола наведвальнікаў асветніцкай установы, а ў яе супрацоўнікаў ёсць магчымасць надрукавацца і такім чынам пашырыць кола аўтараў выдання.

Ірына Мацяс падчас мерапрыемства.

Падчас прэзентацыі свайго артыкула «...Адкрыць існаванне матчынай мовы ў сваёй пасядомасці» загадчык навукова-асветніцкага аддзела Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Вольга Наважылава заўважыла, што вельмі рада прычыніцца да такой тэмы, як беларусізацыя ў творчай спадчыне Песняра. Справа ў тым, што экскурсія настолькі абмежавана па часе, што яго недастаткова, каб раскрыць тэму. А цяпер яна раскрыта на старонках часопіса. І гэта вельмі важна, бо Якуб Колас не проста наш класік, ён сапраўды клапаціўся пра лёс і развіццё роднай мовы, стаяў каля вытокаў стварэння беларускай літаратурнай мовы і вывёў яе на ўзровень сусветных літаратурных моў.

Шосты нумар «Беларускага гістарычнага часопіса» стаў плёнам супрацоўніцтва навукоўцаў і настаўнікаў-метадыстаў розных навучальных устаноў, прычым не толькі з Мінска: Ірына Мацяс прадстаўляе на старонках часопіса БНТУ, Аляксандр Бараноўскі — Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Яўген Мікула — Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту (усе яны кандыдаты гістарычных навук), доктар мастацтвазнаўства Вольга

Падчас прэзентацыі свайго матэрыялу Аляксандр Горны падкрэсліў, што 15 ліпеня 1924 года — важная дата для гістарычнага календара беларусаў, бо менавіта тады была прынята пастанова «Аб практычных мерапрыемствах па правядзенні нацыянальнай палітыкі». Згодна з ёй афіцыйна пачалася беларусізацыя на тагачаснай тэрыторыі Савецкай Беларусі. На думку Аляксандра Горнага, такая тэма, як палітыка беларусізацыі, не настолькі глыбока прапрацавана ў нашай краіне, як хацелася б, таму сваім артыкулам ён паставіў задачы для маладых гісторыкаў-калег, якія будуць працягваць яе вывучаць.

— Палітыка беларусізацыі звярнула ўвагу на Мінск як на цэнтр, дзе будзеца беларускі дом. Асабіста для мяне гэта працэс, што ішоў ад эліты, — перакананы навукоўца. — Класікі беларускай літаратуры (Колас, Караткевіч, Быкаў і г. д.) былі сфарміраваны як асобы пад уплывам падзей эпохі беларусізацыі. Яны ўспрымалі гэты дух. Перыяд беларусізацыі — вельмі знакавая частка беларускай гісторыі!

Паводле слоў галоўнага рэдактара часопіса Аляксандра Корзюка, нумар карысны чытачам, бо ў ім адлюстраваны асноўныя моманты ўзнятай тэмы: поспехі і магчымыя пралікі палітыкі беларусізацыі, ёсць звесткі пра вядомых асоб, іх дзейнасць, сістэму адукацыі ў тыя гады.

Прэзентацыя часопіса суправаджалася акампаніраваннем на беларускім народным інструменце — дудзе. Гэты музычны штрых у выкананні супрацоўніка Беларускага дзяржаўнага музея архітэктуры і побыту Уладзіміра Берберова надаў і без таго багатай на нацыянальныя каштоўнасці атмасферы, якая заўсёды лунае ў коласаўскім музеі, яшчэ больш яркіх рысчак. Урачысты настрой мерапрыемству дадало і тое, што студэнт гістарычнага факультэта БДПУ Пётр Мытнік зачытаў свае вершы, якія спецыяльна напісаў да гэтай падзеі. І, хто ведае, можа, ужо сёння вярта запомніць гэтае прозвішча, бо, відавочна, што юнак робіць першыя крокі ў грамадзянскай лірыцы, якая заўсёды гучыць вельмі актуальна.

Ірына ПРЫМАК
Фота Аляксея КАМКОВА

ШІ-прагнозы — толькі пагрозы?

Лічбавая рэальнасць, ствараючы ўмовы існавання пасродкам супердасканалых электронных прылад, магчымасці якіх бязмежныя, робіць чалавека ўсё больш неабароненым. Заказваючы тавары на маркетплейсах, разлічваючыся банкаўскай карткай, ведучы камунікацыю праз месенджары, чалавек пакідае лічбавы след, па якім яго могуць высачыць тыя, хто палюе ў электроннай прасторы, выкарыстоўваючы новыя спосабы, у тым ліку сучасныя тэхнічныя сродкі, штучны інтэлект (ШІ). Як рэгуляваць дзейнасць сродкаў на аснове ШІ? У чым заключаецца этыка выкарыстання ШІ? Хто адказны за абарону персанальных даных? Гэтыя пытанні вырашалі на круглым stole «Тэхналогіі штучнага інтэлекту ў Рэспубліцы Беларусь: правое рэгуляванне, праблемы і перспектывы» ў Аб'яднаным інстытуце праблем інфарматыкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі ў рамках III Форуму ІТ-Акадэмагорада «Штучны інтэлект у Беларусі».

— ШІ — зборны тэрмін для камп'ютарных сістэм, дзейныя якіх падобны на мысленне асобы, здольныя да развіцця і прыняцця рашэнняў без удзелу чалавека, — раскажаў Алег Русецкі, намеснік дырэктара Навукова-практычнага цэнтра праблем умацавання законнасці і правапарадку Генеральнай пракуратуры Рэспублікі Беларусь. — Сярод рэальных пагроз — выкарыстанне ШІ чалавекам у палітычных, злачынных, у тым ліку тэрарыстычных мэтах, уздзеянне на рынак працы. Як прыклад — дэструктыўнае інфармацыйнае ўздзеянне (дэзынфармацыя, маніпуляванне грамадскай думкай) пры дапамозе тэхналогій сінтэзу выявы і (або) галасу — «дыпфейкаў». Тэхналогіі ШІ сёння становяцца ў тым ліку сродкам для крадзяжу маёмасці, парушэння кібербяспекі. Рызыку ўяўляюць наўмысныя дзеянні з праграмным забеспячэннем сістэмы ШІ для атак праз фіктыўныя даныя.

Да чаго прывяло пашырэнне выкарыстання і даступнасці ШІ? «Сучасныя распрацоўкі ШІ з адкрытым зыходным кодам даюць магчымасць ствараць прадукты і сэрвісы так сама, як будаўнікі — дом: са стандартных дастаўленых на будпляцоўку дэталей», — прывёў Алег Русецкі словы расійскага вучонага У. С. Аўчынскага. Такім чынам, кожны можа сёння сабраць сабе, як дом з цаглін, праграму са штучным інтэлектам.

— У Расіі праходзіць міжнародны чэмпіят «Бітва робатаў», і мы са сваім роботам «Бульбатрон» выйшлі ў фінал, — адзначыў на выстаўцы форуму Юрый Казлоў, старшы выкладчык кафедры інтэлектуальных і мехатронных сістэм машынабудаўнічага факультэта БНТУ, капітан беларускай каманды. — У першым адборачным этапе ўдзельнічалі таксама прадстаўнікі з Расіі, Ірана, Бразіліі, Кітая, Індыі. З 32 каманд адбіралі восем найлепшых, якія пераходзяць у наступны этап. Мы ўвайшлі ў васьмёрку.

Робат «Бульбатрон» прызначаны для бою, але можа выкарыстоўвацца і ў практычных мэтах, напрыклад, капаць бульбу, бо ў прылады вертыкальны спінер, які ваżyць 38 кг і круціцца з хуткасцю 10 000 абаротаў за секунду.

— Студэнты на практыцы спазнаюць механіку матэрыялаў, вучацца працаваць з прамысловым абсталяваннем, што плюс у рэзюмэ, калі пойдучы на тэхнічнае спецыяльнасць, — перакананы Юрый Казлоў. — Мы заявілі, што ў нас добра развіта робататэхніка, якая з'яўляецца неад'емнай часткай ІТ. Сусветныя кампаніі ведаюць, што ў Беларусі ёсць спецыялісты, якія могуць паказаць дастойны ўзровень.

Свайго робата прадставіў на форуме Ягор Кляпацкі, вучань 11 «А» класа сярэдняй школы № 38 г. Віцебска:

— Робат *Tyrone* на базе штучнага інтэлекту, ён, можна сказаць, як Яндэкс-станцыя. У яго ёсць камера, ён размаўляе: што спытае, тое і адкажа. Калі вітаешся з ім, ён можа працягнуць руку.

Tyrone мабільны, бо зроблены з пластыку і ваżyць усяго 12 кг. У дзейнасць яго дэталі прыводзіць рэле і праграмаванне. Адпраўлена заяўка на праект «100 ідэй для Беларусі».

— Дзякуючы лічбавым прадуктам паляпшаецца якасць жыцця, — лічыць Жанна Муслімава, маркеталаг упраўлення лічбавізацыі жыллёва-камунальнай гаспадаркі кампаніі LWO, рэзідэнта ПВТ, якая распрацоўвае шмат прадуктаў, у тым ліку для банкаўскага сектара, для розных галін прамысловасці, інфармацыйнай бяспекі. LWO стварыла айчыны прадукт мабільнага сэрвісу «Оплати», якім ужо многія карыстаюцца. Лічбавыя прадукты неабходна ўкараняць у кожным горадзе, мяркуе Жанна Муслімава, не баючыся, што страцім свабоду і станем залежнымі ад ШІ:

«Гэтага не здарыцца, бо чалавек кантралюе робатаў, праграмы з ШІ. Ён сам іх стварае і ведае іх слабыя месцы».

Такія версіі развіцця будучыні, як захоп ШІ свету, прыгнёт ім людзей, спараджае тэорыя надзялення ШІ чалавечымі якасцямі — эмоцыямі і амбіцыямі, яго індывідуалізацыя. Ды гэта ўяўныя пагрозы, з галіны навуковай фантастыкі, перакананы Алег Русецкі. Такое магчыма толькі тады, калі надзяліць ШІ рысамі асобы, у якой будзе ўласная воля, як у чалавека, патрэбы, жаданні, мэты, матываваныя рашэнні і дзеянні. Псіхолагі ўсё яшчэ даследуюць і намагаюцца зразумець, як фарміруюцца эмоцыі ў чалавеку — не тое што ў ШІ. Тым не менш тэорыя існуе. «Калі асацыіраваць ШІ з чалавекам цалкам, калі такое дапушчальна, то трэба ўводзіць такія ж механізмы рэгулявання ШІ, як для грамадства: сацыялізаваць ШІ, выхоўваць яго і ствараць меры прафілактыкі, — прапаноўвае Алег Русецкі. — Калі мы індывідуалізуем ШІ, то ўзнікае неабходнасць у правасуб'ектнасці, і трэба выбудоўваць зусім іншую, неантропацэнтрычную сістэму права. Але пакуль гэта гіпатэтычны меркаванні».

Ягор Кляпацкі і яго робат Tyrone.

У сувязі з прагрэсам тэхналогій ШІ назіраецца зніжэнне сацыяльнай значнасці чалавека. Вынікам чаго можа стаць дэградацыя і дэсацыялізацыя грамадства ў выглядзе раз'яднання, кібернізацыі міжасабовых адносін, лічыць Алег Русецкі. І нават трансфармацыя сацыяльнага ладу, калі «агульны» машыны інтэлект будзе аказваць уздзеянне на работу інфармацыйна-камунікацыйных сістэм, соцыум. Ужо сёння назіраецца празмерны давер рашэнням, якія прапаноўвае ШІ. Таму неабходны кантроль.

— Сацыяльныя працэсы, звязаныя з ШІ, на першы погляд пазітыўныя: нам патрэбны ШІ, тэхналогіі, каб займаць адпаведнае месца ў эканамічнай структуры свету, канкуруючы, валодаць тэхнічным суверэнітэтам, — гаворыць Алег Русецкі. — Прыклад негатыўнага ўздзеяння — глабалізацыя: страата ідэнтычнасці, узрастанне пагроз (злачыннасць, дэсацыялізацыя). Таму неабходна фарміраванне прававой базы, як на міжнародным, так і на нацыянальным узроўнях. Асноўная задача — кіраваць ШІ, бо калі не мы ім, то ён нам, як казаў кіраўнік краіны. Для гэтага трэба ствараць стандарты ўсіх працэсаў ШІ: распрацоўкі, запуску, функцыянавання, інтэграцыі ў іншыя сістэмы, кантролю прымянення.

Далейшае развіццё інавацый трэба будаваць на прадукцыйных рэальных і патэнцыяльных негатыўных вынікаў, абавязкова з выкананнем інтарэсаў дзяржавы, правоў і свабод грамадзян, лічыць Алег Русецкі. Каб пазбегнуць пагроз ШІ, варта сфарміраваць кампетэнтныя органы па выпрацоўцы і рэалізацыі дзяржаўнай палітыкі ў сферы ШІ, заснаванай на ўсебаковым пазнанні тэхналагічнай сутнасці ШІ, яго магчымасцей і асаблівасцей узаемадзеяння з соцыумам. Таксама ўвага павінна быць удзелена нацыянальным стратэгіям развіцця ШІ, міжнароднаму супрацоўніцтву ў сферах этыкі выкарыстання ШІ.

Цяпер распрацоўваецца Стратэгія лічбавага развіцця Беларусі на 2026—2030 гады. На лістапад анансаваны парламенцкія слуханні, дзе будзе абмяркоўвацца пытанне лічбавага права.

— Мэта слуханняў — зразумець, рабіць адзіны закон або ў кожным кірунку асобны нарматыўна-прававы акт: у галінах медыцыны, гандлю, інтэлектуальнай уласнасці, абароны даных, — разважае Юрый Панфілаў, старшыня Пастаяннай камісіі па прамысловасці, паліўна-энергетычным комплексе, транспарце і сувязі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь.

Правое рэгуляванне «лічбы» цалкам абгрунтавана: на жаль, ШІ часта выкарыстоўваюць для супрацьпраўных дзеянняў. «Калі ў воблаку размяшчаем персанальныя даныя, аб'екты інтэлектуальнай уласнасці і раптам яны знікаюць — хто адказвае? Каму прад'явіць прэтэнзію? Рэгуляваць Грамадзянскім або Крымінальным кодэксам або распрацаваць асобнае заканадаўства?» — задаецца пытаннем Юрый Панфілаў.

— Сфера ІТ вельмі багатая на рэсурсы, і тут высокая рызыка лабіравання інтарэсаў, што праследуе мэту пазбягання адказнасці. Таму нарматыўны акт у частцы прыцягнення да адказнасці павінен быць якасны, — заўважае Ігар Мароз, дырэктар Навукова-практычнага цэнтра праблем умацавання законнасці і правапарадку Генеральнай пракуратуры Рэспублікі Беларусь, кандыдат юрыдычных навук.

Каб зразумець, як рэгуляваць ШІ, трэба сягнуць углыб гісторыі, лічыць стваральнік сэрвісу са штучным інтэлектам *EmotionIQ* Аляксандр Шляеў: «ШІ падобны да тых тэхналогій, якія мянялі чалавецтва стагоддзі назад. Як прыходзіла новае, здзісьняліся перамены ў часы Францыска Скарыны, Кірылы Тураўскага, Леанарда да Вінчы і іншых? Як адаптаваліся ў тое грамадства? Вялікія стваральнікі мінулага разумелі, у якім напрамку рухацца і якія каштоўнасці закладаць. Як кажуць, там, дзе ёсць святло, няма цемры. Вызначыўшы асноўнае, складзецца астатняе і знойдзецца шлях да балансу».

З 2021 года ў рамках СНД вядуцца даследаванні па выпрацоўцы адзінага падыходу да рэгулявання распрацовак і выкарыстання тэхналогій ШІ. З гэтай мэтай было ініцыяравана распрацаваць праект Мадэльнага закона СНД «Аб тэхналогіях штучнага інтэлекту». У 2025 годзе закон павінен быць гатовы, адзначае Сяргей Касанін, намеснік генеральнага дырэктара Аб'яднанага інстытута праблем інфарматыкі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

— Трэба размяжоўваць два паняцці: рызыкі прававога рэгулявання ШІ і рызыкі развіцця і выкарыстання ШІ як сацыяльнага феномена і тэхнічнай з'явы, бо гэта яшчэ больш глабальная праблема, калі трэба задзейнічаць не толькі юрыстаў, але і філосафаў, а таксама прадстаўнікоў сацыялагічнай і паліталогічнай ды іншых галін, — пераканана Ірына Вяргіна, намеснік дырэктара Навукова-практычнага цэнтра праблем умацавання законнасці і правапарадку Генеральнай пракуратуры Рэспублікі Беларусь. — Наша агульная мэта — стварэнне эфектыўнага нацыянальнага заканадаўства, якое рэгулюе ШІ. Але ёсць дзіла: альбо мы ўстанаўліваем вельмі жорсткія рамкі прававога рэгулявання, тым самым затарможваючы тэхналагічнае развіццё краіны, або, наадварот, шырокія рамкі, ствараючы крымінагенныя рызыкі і рызыкі правапарушэнняў, калі дазволена ўсё, што не забаронена. Таму з заканадаўчымі актамі не варта спяшацца. Прыняцце канцэптальных нарматыўных прававых актаў у гэтай сітуацыі будзе асцярожным і адначасова прадуманым рашэннем.

— Са штучным інтэлектам мы пакуль працягваем знаёміцца, — канстатуе Алена Перапяліца, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела даследаванняў у галіне дзяржаўнага будаўніцтва і інфармацыйнага права Інстытута прававых даследаванняў Нацыянальнага цэнтра заканадаўства і прававой інфармацыі Рэспублікі Беларусь. — Калі гаварыць пра навуковы юрыдычны дыкурс, то меркаванні раздзяляюцца, няма адзінства. Адна група вучоных гаворыць, што сама дэфініцыя ШІ павінна быць універсальнай. Другая група вучоных — што гэта немагчыма. Напрыклад, робат замяняе чалавека пры аб'ясшходжанні бомбы або пры апусканні на дно акіяна, або пры палёце ў космас. Але ці можа ў гэтых выпадках быць адзін і той жа робат? Рэвізія заканадаўства паказала патрэбу ў робаце-кадыфікатары, робаце-сістэматызатары, які будзе сканаваць заканадаўства і выяўляць памылкі, недахопы. Гэта да пытання пра тое, якім павінен быць катэгарыяльны апарат.

Галоўныя ў лічбавай рэальнасці — інфармацыя і чалавек. У барацьбе за права валодаць вялікімі аб'ёмамі даных ШІ — толькі інструмент, а дзеянні — за чалавекам.

Наталля СВЯТЛОВА,
фота аўтара

Праз жывапіс да зорак

Тэма космасу апошнім часам набірае папулярнасць сярод творчых асоб сучаснасці, але зацікаўленасць далёкімі галактыкамі выказвалі яшчэ нашы продкі. Яркім прыкладам з'яўляецца Язэп Драздовіч, якому прысвечана часовая экспазіцыя «Космас — наш!», што працуе ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа. На выстаўцы асоба вядомага мастака разглядаецца з розных бакоў, што дазваляе прасачыць талент фенаменальнага чалавека ў беларускай гісторыі.

«Краявід з балюстрадай», 1950–1954 гг.

Часовая экспазіцыя «Космас — наш!» падрыхтавана сумесна з Гісторыка-культурным музеем-запаведнікам «Заслаўе» і Цэнтральнай навуковай бібліятэкай імя Якуба Коласа НАН Беларусі. На выстаўцы можна пазнаёміцца з рознымі гранямі таленту Драздовіча: мастаком, пісьменнікам, навукоўцам, ақунуцца ў атмасферу чароўных вобразаў і зазірнуць у таямніцы асабістага жыцця вядомай асобы.

У грамадстве Язэп Драздовіч больш вядомы як першы беларускі мастак, які звярнуўся да тэмы космасу ў сваёй творчасці. Дамінантнай яна не стане, але зацікаўленасць касмічнымі глыбінямі Сусвету Драздовіч пранясе праз усё жыццё. Дзякуючы гэтаму захапленню у 1931 годзе на свет з'явілася першая беларуская кніга па астраноміі «Нябесныя бегі». У экспазіцыі прадстаўлены фантастычныя пейзажы Месяца, Сатурна,

Фрагмент экспазіцыі.

Венеры Язэпа Драздовіча пад агульнай назвай «Касмавізіі» (з фонду Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Рэспублікі Беларусь). Супрацоўнікі Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа аформілі фантазмагоры майстра ў выглядзе розных геаметрычных фігур, што адсылае глядача да навуковых крыніц творчасці Язэпа Драздовіча.

Ужо ў сталыя гады паралельна з касмічнымі творами мастак займаецца «аздабленнем» сялянскіх хат маляванымі дыванамі, якія ў перадаенны і пасляваенныя часы былі амаль у кожнай сям'і. Акрамя эстэтычнай і аздабленчай функцыі, яны найперш выконвалі ролю сямейнага аб'ярга, што пераносіў невыносна цяжкае сялянскае жыццё ў чароўныя казкі.

Маляванне дываноў, да якога ў першыя часы Драздовіч ставіцца несур'ёзна, дасць яму магчымасць не толькі заробку, але і стане спосабам рэалізаваць педагогічныя і адукацыйныя памкненні. Прыходзячы на заказ у хагу маляваць дываны, мастак знаходзіць магчымасць чытаць лекцыі вяскоўцам па астраноміі і пры дапамозе спадручных сродкаў тлумачыць ім бег планет і зорак.

У экспазіцыі прадстаўлены агульнавядомыя дываны майстра «Ліс з саваю» (1950—1954), «Тэатральны» (1950—1952), «Краявід з чоўнам» (1950—1954), «Раслінна-кветачны дыван з яблыкамі» (1950—1954), «Тракайскі замак» (1950) і інш.

Выстаўка «Космас — наш!» працуе ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа невыпадкова. Як этнограф, археолаг і пісьменнік Язэп

Драздовіч супрацоўнічаў з Акадэміяй навук БССР. На выстаўцы можна пазнаёміцца з лістом Драздовіча да Якуба Коласа, у якім навуковец падрабязна расказвае пра свой новы твор па касмалогіі ці тэарэтычнай астраноміі «Тэорыя рухаў». «...У тэорыі маёй дана 16 навуковых навін (гэта значыць адкрыццяў). Я і яшчэ дабавіў 4 навін, а разам з імі ўжо не 16, а 20. Дабаўляць німала чаго магу, але толькі па запатрабаванню на нявырашаныя пытанні», — піша ў лісце да Якуба Коласа Язэп Драздовіч. Мастак скардзіцца Прэзідэнту Акадэміі навук БССР на тое, што яго праца засталася без увагі. Ліст датуецца маем 1950 года.

Як этнограф Язэп Драздовіч збіраў прыказкі і прымаўкі з розных беларускіх мястэчак. Шмат вандраваў і падчас сваіх падарожжаў запісваў цікавыя фразеалагізмы, народныя песні, а пасля апрацоўваў для слоўнікаў лексіку народнай мовы.

«Гара Гараватка», 1952 г.

У экспазіцыі прадстаўлены дзённікі і дзённікавыя запісы Язэпа Драздовіча (1933—1937 гг.) з фонду Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі.

Выстаўка «Космас — наш!» дае магчымасць пазнаёміцца са спадчынай шматграннай асобы беларускай гісторыі, паглыбіцца ў касмічныя тэорыі і захапіцца багаццем светабудовы.

Лізавета КРУПІЯНЬКОВА,
фота аўтара

Захаваць эмоцыі

У Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў адкрылася персанальная выстаўка Надзеі Сёнемез «Твары. Рэха пачуццяў». Экспазіцыя ўяўляе сабой серыю партрэтаў, а назва праекта адлюстроўвае глыбокую сувязь паміж мастацтвам і эмоцыямі, якія засталіся ў мастацкі пасля яркага і насычанага жыцця ў Беларусі.

Надзея Сёнемез нарадзілася ў Алматы (Рэспубліка Казахстан), а ў нашу краіну трапіла разам з мужам, дыпламатам Турэцкай Рэспублікі. За доўгія гады Беларусь заваявала сэрца мастачкі, стала яе «духоўнай радзімай». Аднак прыйшоў час змяніць месца жыхарства, і Надзея прысвячае сваю выстаўку зборам і ўсім беларусам, якія пакінулі незабыўны след у яе жыцці.

Беларусь спадабалася мастачцы не адразу, але мяккая і ласкавая прырода, чыстае паветра і спагадлівыя людзі не пакінулі яе аб'якавай. Менавіта людзі, сумесныя эмоцыі і пачуцці — бясконца крыніца для самавыяўлення і творчасці.

У экспазіцыі аб'яднаны работы розных гадоў. Пераважае партрэтны жанр, бо кожная работа — не проста выява, а жывы ўспамін пра людзей і моманты, што назаўжды засталіся ў сэрцы.

Сустракае наведвальнікаў твор «Прыемныя зносіны» (2024), на якім жанчына загадкава глядзіць удалы чынь. На яе вуснах — мяккая ўсмешка, у вачах — бляск зацікаўленасці. Здаецца, яна ўважліва слухае суразмоўцу. Цёмна-зялёны фон падкрэслівае эмоцыі жанчыны, колер яе вачэй і добразычлівасць, якая прасочваецца ў дробных дэталі.

«Абняла ішчасце», 2024 г.

Назва карціны цалкам карэлюе з выявай: з такой жанчынай вельмі лёгка мець зносіны.

Такія ж пачуцці выклікае работа «Натхняльніца» (2024). Маладая жанчына ўсміхаецца, яе погляд скіраваны на глядачаў. У адрозненне ад папярэдняга твора, геранія адлюстравана на палатне амаль цалкам. Атмасферу цёплага летняга вечара стварае пастэльны персікавы фон, быццам сонейка на захадзе вось-вось дакранецца да насычана-зялёных раслін. Увогуле, мастачка часта выкарыстоўвае розныя адценні зялёнага,

падкрэсліваючы спакой і гармонію ў настроі жанчыны.

Творчай «сястрой» «Натхняльніцы» можна назваць работу «Летуценніца» (2023). Тая ж колеравая палітра, такі ж летні настрой і плаўнасць ліній. Жанчына нагадвае дыснееўскіх прынцэс, якія размаўляюць з жывёламі і раслінамі, бясконца спяваюць і змякчаюць нават самыя жорсткія сэрцы ліхадзеяў сваёй усмешкай.

На гэтым «светлы» перыяд творчасці Надзеі Сёнемез скончыўся. На астатніх работах пераважаюць цёмныя колеры, што служаць кантрастам для мяккіх вобразаў адлюстраваных жанчын. Дагэтуль фон і героі знаходзіліся ў гармоніі, дапаўняючы адзін аднаго. Работа «Птушка хутка заспявае» (2024) — быццам пераходны этап паміж двума рознымі перыядамі. На пяшчотна-блакітным фоне — упэўненая жанчына, паказаная ў профіль. На яе руцэ сядзіць маленькая птушка, якая яркай плямкай вылучаецца на чорным адзенні сваёй гаспадыні. Жанчына сама крыху падобна на птушку: арліны позірк скіраваны ўдалы чынь, зграбная постаць і аўра моцнага чалавека. Здаецца, назва расказвае зусім не пра маленькую птушачку, якая схавалася ўнізе. Гэта гісторыя пра смелую жанчыну, якая самастойна кіруе жыццём і ўжо гатова ўнесці свой уклад у гісторыю.

Надзея Сёнемез у сваіх творах імкнецца падкрэсліць адметныя рысы герояў праз фон і колеравую палітру. Дух свабоды адчуваецца ў рабоце «Прагулка па начным горадзе». Дзяўчынка з вогненнымі валасамі смела ідзе па цёмных гарадскіх вулачках. Яе ўнутраны агонь

асвятляе нават самыя зацішныя закуткі. Яркія валасы кантрастуюць з чорным начным небасхілам, а слабыя агеньчыкі вокнаў падкрэсліваюць цеплыню яе сэрца.

Адзіны мужчынскі партрэт у экспазіцыі — «Партрэт Сяргея Крыштаповіча», дырэктара Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў, без удзелу якога не адбылося б адкрыццё выстаўкі.

«Прагулка па начным горадзе», 2024 г.

Акрамя жывапісных работ на выстаўцы прадстаўлены ілюстрацыі да дзіцячай кнігі. Героі апаўданаў для самых маленькіх чытачоў таксама пражываюць шырокі спектр эмоцый і пачуццяў: радасць, сум, трывога, захапленне, каханне і нават нянавісць.

Выстаўка «Твары. Рэха пачуццяў» працуе да 10 лістапада.

Лізавета КРУПІЯНЬКОВА

Яўген АРЭНДАРЭВІЧ:

«Вельмі важна, каб у дзяржавы былі свае героі на экране, якім бы глядач давяраў»

Неўзабаве ў беларускай сталіцы адбудзецца Мінскі міжнародны кінафестываль «Лістапад». Гэтая значная падзея ў культурным жыцці і натхніла на інтэрв'ю з Яўгенам Арэндарэвічам, які сёлета быў абраны старшынёй Беларускага саюза кінематаграфістаў. У кінаіндустрыі Яўген Мікалаевіч добра вядомы як паспяхова прадзюсар, а значыць, ён можа адкрыць чытачам «ЛіМа» сакрэт, пра што варта здымаць фільмы, каб яны былі прыняты сучасным глядачом, каб іх палюбілі і яны сапраўды сталі папулярнымі. Былі закрануты самыя розныя пытанні, якія датычацца развіцця айчыннага кінематографа. І ўсё ж у год 100-годдзя беларускага кіно спачатку захацелася даведацца, з якімі дасягненнямі Саюз кінематаграфістаў падышоў да векавога юбілею.

Яўген Арэндарэвіч.

— Дасягненні Беларускага саюза кінематаграфістаў нельга аддзяліць ад дасягненняў усяго беларускага народа, беларускай дзяржавы, — перакананы Яўген Арэндарэвіч. — У першую чаргу гэта — мір і незалежнасць нашай краіны, захаванне правоў, гарантаваных канстытуцыяй, магчымасць працаваць і ствараць культурныя каштоўнасці з адпаведнымі духоўнымі і маральнымі традыцыямі папярэдніх пакаленняў творцаў.

Калі ацэньваць сучасную гісторыю развіцця беларускага кінематографа за апошнія 30 гадоў, то гэта, безумоўна, захаванне традыцыйных каштоўнасцей у культуры і кінематографіі, захаванне кінастудыі «Беларусьфільм», стварэнне факультэта экранных мастацтваў і Музея беларускага кіно, Міжнародны кінафестываль «Лістапад». Захаванне Беларускага саюза кінематаграфістаў — таксама дасягненне.

Падчас здымак фільма «У спісах не значыцца».

— Раскажыце, калі ласка, якія важныя для Беларускага саюза кінематаграфістаў работы будуць прадстаўлены сёлета на кінафестывалі «Лістапад»?

— Увага кінематаграфістаў краіны, безумоўна, засяроджана на прэм'еры «Чорны замак» — гэта фільм, які быў зроблены паводле твора класіка беларускай літаратуры Уладзіміра Караткевіча. У кінематаграфічным асяроддзі працяглы час ідуць дэбаты, ці трэба было брацца за гэты раман, бо вядомы беларускі рэжысёр Міхаіл Пташук зрабіў самабытную, ідэйна і эмацыянальна сталую экранізацыю гэтага твора яшчэ ў 1980-я гады. Прэм'ера «Чорнага замка» пакажа, ці атрымаецца выкласці для глядача займальна і па-новаму гісторыю, якую калісьці раскажаў Уладзімір Караткевіч у сваім рамане. У любым выпадку для беларускага кінематографа работы такога ўзроўню на Міжнародным фестывалі — прыклад развіцця і прагрэсу.

— Яўген Мікалаевіч, якія тэндэнцыі ў беларускім кіно вы можаце адзначыць?

— У эпоху татальнага кантэнту, калі кожны ўладальнік тэлефона і камп'ютара, па сутнасці, валодае ўласным кінатэатрам і мае права сам вырашаць, што яму і калі глядзець, вельмі няпроста быць убачаным і пачутым. Але мы верым, што свая ніша ў полі ўвагі глядачоў ёсць і ў беларускага кіно.

Большасць аўдыторыі непазбежна шукае на экране дабро і праўду і імкнецца да таго, каб дабро перамагла зло. Тэндэнцыя апошніх гадоў — зварот да гісторыі, пошук героя мінюльых гадоў, які мог бы быць прыкладам для сучаснага глядача.

Трэба вельмі цвяроза ацэньваць свае сілы і магчымасці, у беларускага кінематографа выдатны шанец, калі можна так сказаць, унікальны каналы душэўнай сувязі з глядачом нашай краіны. Для таго, каб быць цікавым менавіта гэтай аўдыторыі, на экране, верагодна, трэба раскаваць гісторыі, якія могуць быць зразумелыя менавіта тут, менавіта

гэтым глядачом. За тэндэнцыямі сусветнага кінематографічнага глабалізму ўгнацца складана, ды і задачы такой ставіць не трэба. А вось быць пачутымі сваімі, распавесці гісторыю для сваіх — гэта перспектыва, якую магчыма рэалізаваць, і яна можа прынесці добры плён.

— На ваш погляд, чаму менавіта цяпер такая тэндэнцыя, што сталі здымацца фільмы пра сучасных герояў — ваенных лётчыкаў Андрэя Нічыпорчыка і Мікіту Куканенку, грамадскага дзеяча паралімпійца Аляксея Талая, слаўтага спартсмена і трэнера Аляксандра Мядзведзя? Чаму, на вашу думку, так важна ствараць патрыятычнае кіно?

— Памяць аб слаўных сынах і дочках нашай радзімы дапамагае ў цяжкія часы. А яны цяпер вельмі няпростыя. Свет, калі можна так сказаць, звужаецца. І вельмі важна, каб у дзяржавы былі свае героі на экране, якім бы глядач давяраў. Так, калісьці для Савецкага Саюза такімі героямі былі Чапаеў, Аляксандр Неўскі, Павел Карчагін... Потым ужо ў найноўшы час прыйшлі камерцыйныя сінтэтычныя супергероі — Рэмба, Джон Маклейн, а ўжо пазней — Марвел і г. д. Заакіянскія прадзюсары вельмі ўмела і па-майстэрску пачалі задавальняць запатрабаваны аўдыторыі. У выніку цэлыя пакаленні сачылі на экране за подзвігамі выдуманых супергерояў, усё больш не давяраючы і забываючы герояў з гісторыі сапраўднай.

— Наколькі актыўна Беларускі саюз кінематаграфістаў цяпер супрацоўнічае з Саюзам пісьменнікаў Беларусі?

— Паміж Беларускім саюзам кінематаграфістаў і Саюзам пісьменнікаў уземадзейненне шчыльнае і плённае. Чытаюцца творы, абмяркоўваюцца сюжэты. Верым у тое, што некаторыя з іх лягуць у аснову сцэнарыяў, якія з радасцю абмяркуем на Савеце па кінематографіі краіны.

— Сёння на слыху імя маладога беларускага рэжысёра Кірыла Халецкага, які ўжо гучна заявіў пра сябе такімі работамі, як «Кіношнікі» і «Культурны код»...

— Радуе вынік уземадзейнення факультэта экранных мастацтваў і кінастудыі «Беларусьфільм» у першую чаргу. Кірыл, будучы выпускніком Беларускай акадэміі мастацтваў, атрымаў магчымасць рэалізаваць атрыманыя веды і ўменні на кінастудыі. Гэты вынік — важнае дасягненне. Многія выпускнікі проста не дабіраюцца да здымачнай пляцоўкі. Перад маладым чалавекам шмат спакус: хтосьці здымае кліпы, вяселлі, цік-токі, відэаблогі. Важна, каб маладыя рэжысёры і сцэнарысты бачылі для сябе перспектыву, верылі і ведалі тое, што кінаіндустрыя ў краіне існуе, магчыма рэалізаваць свой талент і творчы патэнцыял, безумоўна, ёсць.

Беларускі саюз кінематаграфістаў адной са сваіх задач і вызначае фарміраванне творчага асяроддзя і дапамогу кінематаграфістам розных пакаленняў: маладым — магчымасць трапіць на здымачную пляцоўку, ветэранам — падзяліцца вопытам і падтрымаць моладзь у іх першых самастойных творчых кроках.

— Як лічыце, у чым сакрэт паспяховага фільма — у майстэрстве рэжысёра, бліскучай ігры актёраў, якасным сцэнарыі?

— І фільмы розныя, і глядач розны, і рэжысёры, і актёры розныя. Важны талент, працавітасць, адекватная ацэнка рэчаіснасці. Фільм павінен, як кажучы, класіфікавацца. Вялікая роля ў гэтым працэсе прадзюсара. Інстытут прадзюсавання, гэта значыць асабістай персанальнай адказнасці, у нас у краіне недастаткова развіты, у гэтым напрамку важна рабіць усвядомленыя і адказныя крокі. Бо краіна выдзяляе з бюджэту штогод дзясяткі мільёнаў рублёў

на падтрымку кінематографа, але аддача ад гэтых укладанняў не заўсёды адпавядае ўкладзеным сродкам, часу і энергіі.

— Чаго, на ваш погляд, не хапае сучаснаму кіно ў цэлым? Што мае намер зрабіць Беларускі саюз кінематаграфістаў, каб папулярнаваць сваё кіно?

— Сучаснае кіно вельмі рознае. Ёсць фестывальнае, у якім доля высокага мастацтва вельмі вялікая. Гэта датычыцца і тэм, якія закранаюцца ў фільмах, і вырашэння гэтых самых тэм. Ёсць кіно камерцыйнае — такое, што можна назваць каскадам атракцыёнаў, ёсць фільмы кароткаметражныя, ёсць анімацыйныя.

Вельмі важную ролю ў поспеху ці правале ў пракаце таго ці іншага кіно іграе маркетывг: як фільм пазіцыянуецца, як прасоўваецца. Вельмі часта ў добрага фільма, які па сапраўдному чакае глядач, недастаткова рэкламнага бюджэту, пра яго мала пішуць, ён не модны, груба кажучы... І застаецца такі фільм у цені. Ёсць шмат незаслужана забытых ці пакінутых без увагі кінастужак. Шмат такіх фільмаў і ў гісторыі беларускага кіно: «Праз могількі», «Усходні калідор», «Мяне завуць Арлекіна», «Вянок санетаў», «Дзікае паляванне караля Стаха» і многія іншыя, якія былі вельмі гарача прыняты глядачом у свой час. Аднак для сучаснай аўдыторыі яны застаюцца «нейкімі фільмамі з мінулага». Гэта сапраўды шэдэўры, аб якіх важна і трэба казаць і сёння. На гэтых фільмах трэба выходзіць глядачу, прывіваць яму грамадзянскае і мастацкае пачуццё прыгожага.

— Нашым чытачам цікава было б даведацца, на якіх фільмах выраслі вы?

— Вядома ж, прадстаўнікі майго пакалення набылі вопыт, глядзячы рознае кіно. Моладзі, верагодна, складана паверыць, але калі па тэлевізары ішла трансляцыя толькі трох каналаў, праграму перадач публікавалі ў газетах, паходы ў кіно былі падзеямі, а расповеды пра тое, што хтосьці хадзіў кудысьці і глядзеў нейкія фільмы на відэамагнітафоне, прыраўноўваліся ледзь ці не да самога гэтага прагляду. Кіно было ў дэфіцыце. Фільмы, якія фарміравалі як асобу, на якіх вырасла маё пакаленне: «Чатыры танкісты і сабака», «Дзяржаўная граніца», «Белыя росы», «Прыгоды Бураціна», «Корцік», «У бой ідуць адны старыя», «Смянаццаць імгненняў вясны», «Брыльянтавая рука». Гэта — аснова. Ну, а тое, што даводзілася бачыць у салонах відэапракату, пералічваць не будзем. Гэта іншы досвед. Ён таксама карысны, і, безумоўна, у больш сталым узросце выбар на карысць кіно з вялікай літары больш усвядомлены.

Класіка савецкага кіно заклала асновы светаразумення і светаўспрымання, якія і цяпер дапамагаюць мне ўжо як кінематаграфісту рэалізоўваць тры ці іншыя творчыя задачы.

Народны артыст Расіі Уладзімір Машкоў.

— У вас вялікі прадзюсарскі досвед. Над чым працуеце цяпер?

— Сваім чарговым прафесійным поспехам лічу ўдзел у вытворчасці праекта «У спісах не значыцца». Прэм'ера адбудзецца ў маі 2025 года. Гэта сумесны беларуска-расійскі праект, прысвечаны 80-й гадавіне Вялікай Перамогі. Экранізацыя аповесці Барыса Васільева. Наш творчы калектыў адпрацаваў на найвышэйшым узроўні, што было адзначана калегамі з Расіі. Вельмі цёпла аб беларускай зямлі і творчым калектыве выказаўся выканаўца галоўнай ролі ў гэтым праекце Уладзімір Машкоў. У даверлівых творчых гутарках пасля здымачнага дня было радасна ўсведамляць, што творчае бачанне і Уладзіміра Львовіча, і маё асабістае шмат у чым супадае. Беларускія кінематаграфісты захавалі традыцыі высокай вытворчай і творчай культуры.

Падрыхтавала Ірына ПРЫМАК

Застаўся назаўсёды ў Ленінградзе

З творцамі, як і са звычайнымі людзьмі, знаёмствы бываюць розныя. З аднымі толькі ўбачыцца, як хочацца адразу пабольш даведацца пра іх: дзе працуюць, якія інтарэсы маюць, з кім знаёмы. З іншымі, калі пазнаёміцца, гэта адбываецца паступова. Толькі пры кожнай новай сустрэчы даведваецца нешта новае пра чалавека. Так праходзіла для мяне і адкрыццё паэзіі Янкі Бобрыка. А спрычыніўся да гэтага Сяргей Грахоўскі, успаміны якога «Кветкі і вечны агонь» былі змешчаны ў зборніку «Дзень паэзіі-71». Гэты штогоднік я набыў з дня заснавання яго ў 1966 годзе. А тут радасная неспадзеўка: толькі звольніўся з войска ў запас, як у кнігарнях з'явілася чарговая кніжка.

Янка Бобрык.

Разгарнуўшы яе, звярнуў увагу не толькі на арыгінальныя паэтычныя творы і пераклады на беларускую мову прадстаўнікоў іншых літаратур. Зацікавіў і раздзел «Пра паэтаў і паэзію», бо з іншых выпускаў упэўніўся, што ў ім змяшчаюцца багатыя на фактычны матэрыял згадкі пра тых, хто пайшоў з жыцця. Паколькі ўспамінамі дзеляцца іх сучаснікі, то звесткі цікавыя. Як кажуць, з першых вуснаў.

Не падвёў і «Дзень паэзіі-71». З прыемнасцю прачытаў пра Змітрака Астапенку, Алеся Пруднікава, Уладзіміра Рагуцкага, якія ўжо былі маімі «знаёмцамі». Асобныя творы іх ведаў па публікацыі ў кнізе «Крывёю сэрца», якой выдавецтва «Беларусь» у 1967 годзе распачало выпуск серыі «Бібліятэка беларускай паэзіі», а кніга гэтая і была прысвечана паэтам, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Пра названых аўтараў у «Дні паэзіі-71» апавядалі Ян Скрыган, Павел Пруднікаў, Мікола Аўрамчык. Але, чытаючы Сяргея Грахоўскага, здзівіўся, чаму ў зборніку «Крывёю сэрца» не было вершаў Янкі Бобрыка, якога ён прыгадваў. Яго ж таксама забрала вайна. І не дзе-небудзь, а ў Ленінградзе, які на працягу 872 дзён не скараўся гітлераўскім захопнікам.

Так адбылося першае знаёмства з ім. Не толькі з чалавекам, патрыётам Радзімы, але і з паэтам. Наколькі гэта магчыма ва ўспамінах, Сяргей Іванавіч працываў і асобныя вершы Янкі Бобрыка. Хацелася мне пазнаёміцца і са зборнікам «Пунсовае ранне», выдадзеным у 1926 годзе, у якім яго творы апублікаваны разам з вершамі Алеся Звонака і Янкі Туміловіча. Дарэчы, назву гэтай кніжцы даў твор менавіта Янка Бобрык:

*Песня і праца ў адно сугалоссе
Звіліся,
Зліліся,
Бруязца ракой...
З табою нам выйсці ў жыццё давялося
На стыку вякоў.
Песня гэта —
Пунсовае ранне
Запаліла ў грудзях
Жыватворны агонь...*

Але з Капыля, у якім тады працаваў у рэдакцыі раённай газеты «Слава працы», не так лёгка было дабрацца ў тагачасную Дзяржаўную бібліятэку БССР. Тое ж самае, калі перабраўся ў Слуцк. Каб жа пазнаёміцца з вершамі Янкі Бобрыка ў перыядыцы, аднаго дня не хапіла б, бо давялося б перагортваць комплекты часопісаў, падшыўкі газет. А колькі ён цудоўны лірык, пераканаўся, прачытаўшы яго імпрэсію «Ноч над Мінскам», змешчаную ў кнізе «Універсітэт паэтычны», у якой надрукаваны творы паэтаў, якія вучыліся ў БДУ.

Верш, напісаны 14 кастрычніка 1928 года (Янка Бобрык часта пазначаў з'яўленне таго ці іншага свайго твору, калі-нікалі годам не абмяжоўваўся,

назваў, як і ў гэтым выпадку, дату), так уражае, што быццам з тых даўніх часоў вяртаецца ў дзень сённяшні. Дакладней — у сённяшнюю ноч нашай сталіцы. Быццам за дзесяцігоддзі нішто не змянілася.

Ды і як яму змяніцца, калі ў вершы апяваецца тое, што вечнае: прырода і ўсё, што звязана з ёй. Ад характара сузірання я і іншае праяўленне вечнасці — адчуванне прыгажосці ў паўсядзённасці, здатнасць прысутнічаць у ім так, каб убіраюць усю паўнату яе ў сваю душу, адчуваючы такую асалоду, якую можа перадаць толькі паэт, які ў аднолькавай ступені і назіральны, і валодае ўменнем гэтую назіральнасць перадаць так, нібы ніхто да яго падобнага не рабіў.

Пазнаёміўся я і яшчэ з адным вершам Янкі Бобрыка — «***Прывет табе з Палесся...», прысвечаным Уладзіміру Дубоўку, калі ў рукі трапіў 2-гі том трохтомнай «Анталогіі беларускай паэзіі» (1961). Прысвячэнне гэтае арыгінальнае тым, што не проста названа прозвішча таго, каму адрасуецца, як звычайна бывае ў такіх выпадках, але і словы гэтага сябра: «І было ўвосень, я сказаў аднойчы: // больш не дакрануцца мае пальцы струн». Янка Бобрык нагадваў Уладзіміру Дубоўку:

*Шуміў ты спевам вольным,
як хвалі на Віллі...
Каб водгук неўгамонны
прасвідраваў вякі.*

*Удар па струнах леры, —
хай песня ўсё плыве, плыве...
Бо чуць яе прыемна,
таварыш і паэт.*

Паўнавартаснае ж адкрыццё паэзіі Янкі Бобрыка адбылося дзякуючы калектыўным зборнікам «Недаспяваныя песні», «Скрыжалі лёсу», складзеным Алесем Бельскім. Разам са згадкамі Сяргея Грахоўскага яны яшчэ больш упэўнілі, што ён, хоць паэзія і займаўся нядоўга, — з першым вершам «Піянер» выступіў у часопісе, зместам сваім як нельга лепш для яго падыходзячым — «Беларускі піянер» (1924, № 1), апошнія творы пазначаны канцом 1930-х гадоў, — калі б і далей яго талент у гэтым кірунку развіваўся гэтаксама папяхова, безумоўна, дасягнуў бы яшчэ нямаля. Але прыйшло новае творчае захапленне, таму што быў з аўтараў, якія ў паэзію ўлюбёныя, не цураюцца іншых мастакоўскіх памкненняў. І не толькі творчых. Пра гэта таксама сказаў Сяргей Грахоўскі, бо асабліва добра ведаў яго, таму што яны з'яўляліся стрыечнымі братамі.

Янка Бобрык нарадзіўся 21 ліпеня 1905 года ў мястэчку Глуск. Тады Бабруйскі павет Мінскай губерні. Цяпер гарадскі пасёлак, цэнтр аднаго з раёнаў Магілёўшчыны. Рана палюбіў паэзію, таму ў 1924 годзе паступіў на літаратурна-лінгвістычнае аддзяленне Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. На летнія канікулы з Бабруйска дабраўся са сваім

братам, тады студэнтам медыцынскага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, а пасля знакамітым хірургам Мікалаем Бобрыкам. Браты звычайна ў Глуск ішлі пехатою 50 кіламетраў.

Калі яны прыходзілі дамоў, не толькі блізкія радаваліся іх з'яўленню. Заходзілі і многія знаёмцы. Цікава было пагаварыць і з Мікалаем, але ў большай ступені з Янкам, бо ён прывозіў з сабой кнігі. На сабе іх, зразумела, шмат не прынясе. Але ў яго быў і іншы спосаб дабрацца ў Глуск. У Бабруйску наймаў балагола. Пра гэта Сяргей Грахоўскі прыгадаў у вершы-ўспаміне, названы па аналогіі з вядомым творам Янкі Купалы — «Спадчына»:

*Хацелася пра ўсё дазнацца
І ўласную адкрыць душу,
Але ніяк не мог прызнацца,
Што сам употайкі пішу.*

Янка Бобрык уваходзіў у літаратурнае аб'яднанне «Маладняк». Пасля рознагалоссяў з некаторымі таварышамі ўвайшоў у новае — «Пралетарска-сялянскую беларускую літаратурную суполку», скарочана «Пробліск», якое арганізаваў паэт, крытык, кіназнаўца Паўлюк Шукайла. Праўда, яно праіснавала нядоўга. З іншых «маладнякоўцаў» вылучаўся тым, што ў творчасці хутка зайшоў сваю тэму — апавяненне прыроды. «На азёрах...», «Сасонкі ў шэрані...», «Сосны», «***Азёры ў цемні драмалі...», «***Як званочкі ў полі...» — гэта ўсё з ёю звязана і на чыстых пачуццях яе сузірання настаяна.

А вось верш «На пажыву» — куды іншай праблематыкі. Апавядаецца пра ваўчыцу, якая спяшаецца на паляванне: «Скрышца снег... Пажывіцца яна сягоння // Ці не? // Трывожным крыкам, далей, далей // Яна йдзе. // Прыслухалася... Стала — Далёка дзень. // Спынілася... Пажыва блізка — // Вунь за ляском... // Драпежна вочы сталі бліскаць, // Як аганьком...». Паэт, няцяжка заўважыць, не старонні сузіральнік таго, што можа адбыцца ў найбліжэйшы час: «Ці ведаеш, што там чакае // Цябе ў гэты раз! // Куды імкнешся ты, адважна такая, // У заклеты час?...». Канешне, ён на баку гэтай драпежніцы, таму і перасцерагае яе, што магчыма непапраўнае:

*І раптам стрэл пранізаў цішу,
За хмарай месяц знік.
Бяжыць яна на ўзгорак, вышай, вышай,
Пасля — уніз...
І толькі на снягу каралі —
З гарачае крыві...
У апошні раз яна яшчэ ўстала —
У вочах вір...
І немым голасам завывала
Ў нямую сіль...
Ой, не прасі ты паратунку ў высі.
Ой, не прасі!
І ўсё замочка ў далях —
Як у ва сне...
Іскрынкі дзве зоркі ўпалі
Ў снег.*

«Драпежныя вочы сталі бліскаць, // Як аганьком» і «Іскрынкі дзве зоркі ўпалі // Ў снег»... Ужо гэтых радкоў дастаткова, каб засведчыць, што верш «На пажыву» ўдаўся.

Закончыўшы ўніверсітэт у 1929 годзе, Янка Бобрык працаваў на Клімаўшчыне, выкладаючы беларускую мову і літаратуру ў Мілаславіцкай сямігодцы. Не заставаўся ўбаку і ад грамадскага жыцця, а яно на вёсцы тады віравала, бо якраз пачалася калектывізацыя. Вольнага часу было няшмат, але пісаў не толькі вершы — узяўся і за паэму «Галіна». Назваў па імені галоўнай герані — маладой настаўніцы. Жывучы на сяле, як і сам ён, яна ўпершыню адкрыла для сябе тую красу наваколля, якую толькі ў вёсцы і напаткаеш:

*Аркестраў, музыкі не трэба,
Паслухай музыку ў жыцці...
А над асеннім ясным небам
Галіне як жа не цвісці?
Як не цвісці Галіне сёння,
За працу — радасць перамог.
Глядзіш гоні:*

*коні,
коні,
коні,*

Ў зямлю ўніваецца нарог.

Асобныя раздзелы ў паэме маюць не звычайны падзаголоўкі, а называюцца «кадрамі», а гэта ж кінематаграфічны тэрмін. Так сталася, бадай, не без уплыву Паўлюка Шукайлы. Ён у пачатку 30-х гадоў мінулага стагоддзя быў дырэктарам Цэнтральнага тэхнікума тэатральнага мастацтва. Паколькі з Янкам Бобрыкам яны знаходзіліся ў сяброўскіх адносінах, то выклікаў у яго інтарэс да кіно. Таму ён, вырашыўшы заняцца даследчыцкай працай, выбраў не літаратурнаўчы кірунак. У 1931 годзе паступіў у аспірантуру Дзяржаўнай акадэміі мастацтваў у Ленінградзе. А спецыфіка кіно ўжо жыла ў галаве.

У 1933 годзе іх шляхі з Паўлюком Шукайлам зноў сышліся. Ён стаў віцэ-прэзідэнтам Дзяржаўнай акадэміі мастацтвазнаўства ў Ленінградзе, прафесарам. Янка Бобрык быў у ёй навуковым супрацоўнікам секцыі кіно, пасля перайшоў на студыю Белдзяржкіно, якая таксама знаходзілася ў горадзе над Нявой.

Калі пачалася блакада Леніграда, па стане здароўя ў войска не быў прызваны, мог эвакуіравацца. Бачачы яго нямогласць, шмат хто настойваў на гэтым. Упрошвала і жонка, паэтэса Наталля Вішнеўская. Адказ быў адзін: «Я нікуды не паеду. Паміраць, дык у Ленінградзе». Ён быў з тых сапраўдных камуністаў, якія і ў самы цяжкі час менш за ўсё думалі пра сябе.

Стаў добраахвотнікам народнага апалчэння, капаў акопы, рабіў умацаванні на шляху ворага. Даводзілася і за зброю брацца, адбываючы атакі. Дамоў вяртаўся ледзь жывы, але надыходзіў новы дзень — спяшаўся туды, дзе збіраліся гэтакія, як і сам, добраахвотнікі. А здароўе ўсё пагаршалася. У канцы ліпеня 1942-га яго, знясіленага, на вуліцы падабралі санітары. Урачы бальніцы, у якую прывезлі, амаль месяц змагаўся за яго жыццё. Толькі стан па-ранейшаму заставаўся вельмі цяжкі. Не стала 25 жніўня. Пахавалі яго на Піскароўскіх могілках.

Верш «Спадчына» Сяргей Грахоўскі завяршыў такімі радкамі:

*Яму, празрыстаму ў блакадзе,
Прыходзіў родны дом у сны...
Застаўся ён у Ленінградзе
І... пахаваны без труны.*

*Я зразумеў у час вячэрні,
Што ён, бядзе сваёй на зло,
Мне перадаў жывое зерне,
Каб хоць сцяблінкаю расло.*

Сапраўды Янка Бобрык як бы перадаў свайму стрыечнаму брату «жывое зерне паэзіі», сам не паспеўшы зрабіць тое, што мог яшчэ. Хоць было і тое, што да нас не дайшло. Калі яго жонка вярнулася ў Ленінград, іх кватэра была пустая. Сяргей Іванавіч не сумняваўся, «што ў тых рукапісах было нямаля сапраўднага і значнага, бо належалі яны пярэадукаванага, працавітага і патрабавальнага да сябе літаратара». Аднак і тое, што апублікавана ім, знайшло сваё месца ў гісторыі беларускай літаратуры. А сцвярдзэнне Сяргея Грахоўскага «Застаўся ён у Ленінградзе» па-свойму сімвалічнае. Вечны спачын Янка Бобрык знайшоў у горадзе, які з'яўляецца сімвалам трох рускіх рэвалюцый. За яго перамогу над фашыстамі і перамогу над імі ўсёй краіны ён і аддаў сваё жыццё.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Сваяк Якуба Коласа жыў у Жлобіне

Якуб Колас. Які беларус не ведае і не ганарыцца гэтым імем, з якім звязана адраджэнне і станаўленне новай беларускай літаратуры і нацыянальнай культуры ў цэлым! Пра жыццё і творчасць Канстанціна Міцкевіча (так гучыць сапраўднае імя класіка) сёння напісана шмат, не засталася па-за ўвагай даследчыкаў і яго радаводная. Але тым і цікава чалавечы жыццё, што ў ім заўсёды ёсць месца для адкрыцця раней невядомага ці малавядомага. І, як нярэдка бывае, гэты адкрыццё здараецца там, дзе менш за ўсё чакаеш. Так было і ў нашым выпадку.

Падчас выстаўкі ў Жлобінскім гісторыка-краязнаўчым музеі (1994 г.). Другі справа — К. Міцкевіч.

У той дзень (ішоў 1994 год) у Жлобінскім гісторыка-краязнаўчым музеі праходзіла адкрыццё чарговай персанальнай выстаўкі карцін аднаго з мясцовых мастакоў. Гэтым разам свае работы на суд аматараў жывапісу прадстаўляў удзельнік вайны, 75-гадовы Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч. Шчыра кажучы, мяне ў той момант зацікавілі не толькі карціны віноўніка мерапрыемства, але і яго імя. Мае наш Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч нейкае дачыненне да таго самага Канстанціна Міхайлавіча Міцкевіча, вядомага ва ўсім свеце пад псеўданімам Якуба Коласа ці гэта звычайнае супадзенне?

— Мой бацька, Міхаіл Карлавіч Міцкевіч, і класік беларускай літаратуры Якуб Колас нарадзіліся ў адной мясцовасці і з'яўляліся адзін аднаму стрыечнымі братамі, добра ведалі адзін аднаго, але ўжо ў маладосці жыццё параскідала іх у розныя бакі, — запэўніў у нашай размове Канстанцін Міхайлавіч

Пасля гэтых слоў у нас, канешне ж, узнікла жаданне бліжэй пазнаёміцца з Канстанцінам Міхайлавічам, і я з удзячнасцю прыняў запрашэнне прыехаць у гасці да яго. У час гэтай сустрэчы дзедаліся шмат цікавага з жыцця Канстанціна Міхайлавіча. Дарэчы, мы па тэлефоне звязаліся з супрацоўнікамі мінскага Дома-музея Якуба Коласа. Як паведаміла нам яго дырэктар Зінаіда Мікалаеўна Камароўская, сапраўды, ёсць дакументальныя пацвярджэнні роднасці Якуба Коласа і Міхаіла Карлавіча Міцкевіча. Але больш падрабязныя звесткі аб далейшым лёсе стрыечнага брата класіка адсутнічаюць, і «адкрыццё» ў Жлобіне К. М. Міцкевіча з'яўляецца прыемнай нечаканасцю. І, каб ліквідаваць гэты прабел у радаводзе Міцкевічаў, супрацоўнікі музея абавязкова ў найбліжэйшы час наведваюцца ў Жлобін.

Як жа трапілі Міцкевічы на Жлобіншчыну? Віной таму — неспакойны час

пачатку XX стагоддзя: рэвалюцыі, войны, якія прымушалі людзей пакідаць свае родныя мясціны. Міхаіл Карлавіч Міцкевіч апынуўся на Жлобіншчыне, дзе, будучы чалавекам адукаваным і, трэба разумець, лаяльным да новай улады, займаў адказныя пасады ў Старадунянскім сельсавеце і нават у райвыканкаме.

На Жлобіншчыне Міхаіл Карлавіч сустрэў і сваю будучую жонку — Мітрадору Канстанцінаўну Мядзведзеву (1890—1972). У іх нарадзілася пяцёра дзяцей: Яўген, Лідзія, Ірына, Канстанцін і Міхаіл. Усім ім выпалі нялёгкі жыццёвы лёс. Што тычыцца Канстанціна Міхайлавіча, дык яму было ўсяго два гады, калі ў 1922 годзе маладым памёр бацька. Потым лёс яго кідаў па розных дзіцячых дамах: у Рагачове, Оршы, Мінску і іншых гарадах. У 1937 годзе ён канчае школу ў Жлобіне, працуе мастаком-афарміцелем (талент мастака

ў яго праявіўся рана) у розных установах культуры. У 1939 годзе Канстанцін Міхайлавіч перабіраецца ў Брэст. Тут яго і заспела вайна. Давялося зведаць нямецкі канцлагер, а потым акупацыю ўжо ў родным Жлобіне.

Але Канстанцін Міхайлавіч быў не з тых, хто змірыўся са сваім становішчам. Ён уключыўся ў падпольную і партызанскую барацьбу супраць захопнікаў. Ваяваў у 117-м партызанскім атрадзе брыгады «Жалызняк», з 1943 года — у рэгулярнай арміі. Вызваліў Мазыр і Калінкавічы, Варшаву, браў Берлін. Быў узнагароджаны ордэнамі Айчыннай вайны I і II ступеняў, медалямі «Партызану Айчыннай вайны», «За вызваленне Варшавы».

У 1945 годзе Канстанцін Міхайлавіч вярнуўся ў Жлобін, потым пэўны час працаваў на Украіне, але на пачатку 1950-х гадоў зноў вярнуўся на радзіму. І ўсе гэтыя гады, канешне ж, маляваў, маляваў... Але сваю творчасць не надта афішаваў, хіба толькі для родных і блізкіх сяброў. І вось у 75 гадоў нарэшце дачакаўся сваёй персанальнай выстаўкі.

— Калі мы прапанавалі Канстанціну Міхайлавічу правесці яго персанальную выстаўку, — сказаў у час яе адкрыцця старшыня творчага аб'яднання мастакоў Жлобіншчыны Уладзімір Ганжа, — ён нам спачатку не паверыў, а потым на яго вачах з'явіліся слёзы...

Усё гэта сведчыла аб сціпласці Канстанціна Міхайлавіча.

...Памёр К. М. Міцкевіч 5 чэрвеня 2007 г.

Мікалай ШУКАНАЎ
Фота з архіва аўтара

Не проста родны край...

Тут, у Ваўкавыску, у пасляваенны час яны нарадзіліся ў сям'і афіцэра-франтавіка, які служыў у Беларускай ваеннай акрузе. А ў Вялікую Айчынную вайну Андрэй Чаркашын вызваляў Беларусь ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Былі следы за Ваўкавыскам і іншыя гарады Беларусі, куды па волі армейскага лёсу пераводзілі бацьку, — Шчучын, Смаргонь, Баранавічы... Год нараджэння Мікалая Чаркашына — 1946-ы... А Ларысы Андрэеўны — 1949-ы...

Мікалай Чаркашын, пэўную частку жыцця аддаўшы службе ў Ваенна-марскім флоце СССР, ваенна-марской журналістыцы, стаў вядомым на постсавецкіх прасторах пісьменнікам. Галоўныя тэмы — біяграфія Вялікай Айчыннай вайны, а таксама лёсы знакамітых асоб, звязаных з флотам (сярод іх ёсць і беларусы). Мікалай Андрэевіч — часты госьць у Беларусі, прыязджае сюды не

раманы пісьменніка-баталіста. Яны выданы ў Расіі, увайшлі ў шматтомны Збор твораў ураджэнца Ваўкавыска. А два раманы — «Брестские врата» і «Генералы сорок первого года» перавадзены ў Мінску, у Выдавецкім доме «Звязда». Рыхтуецца, дарэчы, да выдання і трэці раман з тэатралогіі — «Лес простреленных касок».

Ларыса Андрэеўна Чаркашына — вядомая ў Расіі і свеце пушкіністка. Уважліва да гісторыі, культуры XIX стагоддзя, даследчыца ўзнаўляе ў памяці самыя розныя старонкі з жыцця Аляксандра Пушкіна і яго сям'і, яго продкаў. Выданыя дзясяткі кніг Ларысы Чаркашынай на гэтую тэму. Пісьменніца пабывала ў многіх краінах свету, дзе шукала сляды продкаў геніяльнага паэта. Адна з апошніх работ нашай зямлячкі — «Пушкін путешествует. От Москвы до Эрзерума», выдана сёлета ў маскоўскім выдавецтве «Вече». Асобны раздзел шматстаронкавага выдання прысвечаны «беларускім адрасам» Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна.

Пра свае творчыя пошукі і расказвалі Ларыса і Мікалай Чаркашыны на сустрэчы ў Ваўкавыскай раённай бібліятэцы, удзел у арганізацыі якой прынялі супрацоўнікі Выдавецкага дома «Звязда», якія да ўвагі ўдзельнікаў імпрэзы прывезлі і «звяздоўскія» кнігі Мікалая Андрэевіча. Дарэчы, у «Звяздзе» рыхтуецца да выдання і кніга Ларысы Чаркашынай на пушкінскую тэму.

Ларыса Чаркашына.

Удзел у ваўкавыскай гісторыка-асветніцкай прэзентацыі, якая стала сапраўдным урокам патрыятычнага выхавання, прынялі супрацоўнікі Ваўкавыскага ваенна-гістарычнага музея імя П. Баграціёна, педагогі і студэнты Ваўкавыскага педагагічнага каледжа, вучні 10 класа СШ № 10 горада Ваўкавыска, супрацоўнікі, чытачы раённай бібліятэкі.

Мікалая Андрэевіча Чаркашына можна слухаць бясконца. Тонкі знаўца ваеннай гісторыі не толькі савецкага перыяду, чалавек, журналіст, публіцыст, які пабываў у многіх краінах свету, які ведае ці не ўсе марскія акваторыі свету, ён, здаецца, яшчэ не выклаў ва ўласных творах і дзясятую, сотую частку сваіх падарожных, пошукавых уражанняў. За дзесяцігоддзі творчай працы Мікалай Чаркашын выдаў сотню, калі не болей, мастацкіх

і дакументальных кніг. Ваўкавышчыне, Беларусі можна ганарыцца такім земляком. Пра гэта сказала ў сваім заключным слове намеснік дырэктара Ваўкавыскай раённай бібліятэкі Наталля Лешчык. Варта заўважыць, што ў ваўкавыскай скарбніцы кніжных багаццяў праводзіцца актыўная асветніцкая работа. Частыя гасці ў раённай бібліятэцы, у яе філіялах у горадзе і Ваўкавыскім раёне — пісьменнікі-землякі.

Сваімі ўражаннямі ад сустрэчы ў Ваўкавыску дзеліцца і сам Мікалай Чаркашын: «Беларусь для мяне не проста родны край, гэта — крыніца творчасці, без наталення вадою, паветрам, насычанія карцінкамі краявідаў гэтай старонкі мне цяжка, складана пісаць. І тут не проста закладзены характар самой пісьменніцкай працы — маўляў, трэба ўсё прайсці, выверыць сваімі крокамі, сваёй свядомасцю (так было ў мяне з раманам пра Брэсцкую крэпасць, калі я прайшоў кожны метр тэрыторыі крэпасці зазірнуў у самыя патаемныя мясціны), тут, у Беларусі, са мною адбываецца нешта большае. На высокім эмацыянальным узроўні свядомасць, душа і сэрца насычаюцца сілай, паветра, кісларод у гэтых мясцінах уяўляюць сабою штуршкі для жыцця... Быццам нейкія сігналы перадаюцца мне ад тысяч тых, хто застаўся на Гродзеншчыне, Берасцейшчыне, у ваколіцах Зэльвы, Слоніма, Ваўкавыска...»

Выдавецкі дом «Звязда» сумесна з Саюзам пісьменнікаў Беларусі ў прыкладзе Вялікай Перамогі, да 9 мая 2025 года, правядзе цэлы шэраг сустрэч з пісьменнікамі Расіі, якія працуюць над кнігамі пра Вялікую Айчынную вайну, увогуле пра ваенную гісторыю Беларусі і Расіі.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Мікалай Чаркашын.

экскурсантам, а ўдзельнікам росшукаў слядоў, астанкаў чырвонаармейцаў і камандзіраў Рабоча-сялянскай Чырвонай арміі, якія прынялі на сябе першы ўдар фашысцкай навалы. Пра гэта часта расказвае ў друку, пра гэта здымае дакументальныя фільмы. Жорсткія, поўныя крыві і болю падзеі 1941 года Чаркашын апісаў у сваіх раманам пра 41-ы ў Беларусі, на Гродзеншчыне, Берасцейшчыне. Усяго гэтай тэме прысвечаны чатыры

Адасобленасць ад усяго неістотнага

Нацыянальны мастацкі музей — адна з найважнейшых культурных пляцовак Мінска — наладзіў плённае супрацоўніцтва з пейзажыстамі, якія развіваюць айчыннае выяўленчае мастацтва і ў сваёй творчасці перадаюць непаўторную прыгажосць Беларусі. Толькі апошнім часам свае работы тут выстаўлялі Яўген Саковіч, Мікола Бушчык, Яўген Шыбніёў, Ніна Гольшава... Майстроў пейзажа мінулага, спадчыну якіх папулярызуе музей, увогуле не злічыць. Сярод найбольш яркіх праектаў гэтага года — «І ты закрасуеш, наш Мінск старадаўні».

А нядаўна ў сценах музея пачала працаваць выстаўка акварэльных работ Аляксандра Лакоткі «Беларусь красою вечнаю», у якой прадстаўлена каля 60 пейзажаў — своеасаблівы аўтарскі летапіс роднага краю. Пра творчасць мастака, акадэміка Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, доктара гістарычных навук, доктара архітэктуры, прафесара «ЛіМ» раскажаў год таму, калі Аляксандр Іванавіч прадставіў персанальную выстаўку ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў. Гэтым разам ён парадаваў гледача новымі творами, прысвечанымі прыроднаму характару краіны.

Імя ж іншага майстра пейзажа, на жаль, не вельмі часта згадваецца на старонках перыядычных выданняў, прысвечаных выяўленчаму мастацтву, хоць Сямёна Дамарада добра ведаюць мастацтвазнаўцы, арт-крытыкі і, вядома, аматары акварэлі, жывапісу, мазаікі як у Беларусі, так і за яе межамі. Так, на мінулым тыдні

«Імжыць», 2013 г.

ў Нацыянальным мастацкім музеі адкрыўся яшчэ адзін часовы выставачны праект, прысвечаны пейзажу, — «Сямён Дамарад. Краявіды радзімы». З экспазіцыяй, куратарам якой стаў навуковы супрацоўнік выставачнага аддзела НММ Франц Корзун, можна пазнаёміцца да 24 лістапада.

Сямён Дамарад ужо болей як дваццаць гадоў займаецца станковым жывапісам. Улюбёны жанр — пейзаж, які становіцца выдатным спосабам самавыяўлення для любога мастака. Цалкам традыцыйны, ён заўсёды зразумела публіцы, хоць, натуральна, многія творы, асабліва тыя, дзе знайшлося месца мастацкаму эксперыменту, патрабуюць пэўнай расшыфроўкі і каментарыя аўтара ці знаўцы.

Творы Сямёна Дамарада няхай і не ставяць гледача ў тупік, аднак пытанні ўсё ж нараджаюцца. Напрыклад: чаму жывапіс аўтара мае шмат агульнага з акварэллю? Як ён вырашыў аб'яднаць у сваёй творчасці рэалізм ды імпрэсіянізм? Па якой прычыне адлюстроўвае тыя ці іншыя куточки Беларусі? Чаму ў цэнтры яго ўвагі — моманты змен у прыродзе і надвор'і? Любыя спробы адказаць на гэтыя пытанні прыводзяць да высновы, што душа мастака чуллівая да перамен, дэталей і нюансаў, што аўтар здольны адчуваць і разумець найглыбейшыя аспекты жыцця. Сямён Дамарад паўстае як творца, які любому, нават самаму сціпламу краявіду, здольны надаць паэтычны настрой. Святло, узнёсласяць,

мяккасць — вось што ўласціва творам, якія экспануюцца на выстаўцы «Краявіды радзімы».

На палотнах мастака, і вялікіх, і камерных, людзі сустракаюцца вельмі рэдка. Звычайна мастак іх выяўляе здалёк — на вялікай адлегласці. Такая дыстанцыя — сведчанне адасобленасці лірычнага героя і, вядома, самога аўтара, якая абуджае ўспаміны аб мінулым і роздумы пра будучыню. Чалавек на палатне быццам і патрэбен — ён нагадвае пра бурлівае жыццё, пра хуткаплыннасць часу, а галоўнае, з'яўляецца адлюстраваннем пачуццяў і эмоцый стваральніка карціны, аднак без яго творца лічыць за лепшае абыходзіцца.

Сямён Дамарад вельмі цэнціць бязлюдную прастору, святло і паветра. Здаецца, аўтар не любіць разлучацца з прыродай, а калі гэта даводзіцца рабіць — нахняецца назапашанымі ўспамінамі. Спачатку перад жывапісам, а потым і перад намі, гледачамі, паўстаюць сцэжкі, якія нарэшце пазбавілася ад снегу («Ранняя вясной», 2022), статак кароў, а побач — пастих («На рацэ Бярэзіне», 2007), водная гладзь, якую нішто не трывожыць у спакойны летні дзень («Летам на возеры», 2021), туман, што становіцца прывычным

«Восеньская раница», 2019 г.

у пэўную пару восені («Восеньская раница», 2019), прыбраныя палеткі («Успамін. Вёскам Качэргі», 2017)... Увесь цыкл змены сезонаў знаходзіцца ў полі зроку мастака, аднак перавагу ён аддае вясне і восені, такім таемным і чароўным у сваёй плыннасці і зменлівасці.

Яўгенія ШЫЦЬКА

«Раница на возеры Мястра», 2022 г.

зваротная сувязь

Восень у кожным радку

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухаць літаратурна-мастацкія і пазнавальныя перадачы.

У выхадныя — праект Навума Гальпяровіча «Сучаснікі. Літаратурныя партрэты». Героём расповеду стане Максім Танк. У чацвер — публіцыстычная перадача Настасі Ермалюк «Свет мастацкага слова».

Радыёверсію тэлеперадачы «Суразмоўцы» Навума Гальпяровіча можна паслухаць у нядзелю і панядзелак. Гэтым разам — сустрэча з пісьменнікам, публіцыстам, лаўрэатам Нацыянальнай літаратурнай прэміі Зіновіем Прыгодзічам.

Па буднях у праграме «Літаратурная анталогія» — раман «Знесеныя ветрам» Маргарэт Мітчэл. У «Радыёбібліятэцы» з панядзелка да пятніцы — раман «Чорны замак Альшанскі» Уладзіміра Караткевіча (чытае Алег Вінярскі).

У праграме «Прачулым радком» у выхадныя — вершы Юркі Гаўрука.

«Літаратурныя гісторыі» пазнаёмяць з апаваданымі айчынных і замежных аўтараў.

У перадачы «Радыётэатр плюс» (пачатак эфіру ў 21.30) у суботу і нядзелю прагучыць спектакль «Пігмаліён» паводле твора Бернарда Шоу.

Для юных прыхільнікаў мастацкага слова — праект «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя» — казка «Маша і яе чароўны лес» Таццяны Дамаронак. Штовечар у 21.00 «Вячэрняя казка» для самых маленькіх.

Праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам новага нумара «ЛіМа».

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

18 кастрычніка — у Мінскі медыцынскі каледж (вул. Ваўпшасова, 29) на творчую сустрэчу з Міхасём Пазняковым. Пачатак у 14.00.

22 кастрычніка — у дзіцячую бібліятэку № 16 (вул. Якубоўскага, 32) на пасяджэнне літаратурнай гасцёўні «Верасок». Пачатак у 12.00.

22 кастрычніка — на творчую сустрэчу з Яўгенам Хвалеам у гімназію № 14 (вул. Васняцова, 10). Пачатак у 13.30.

22 кастрычніка — у бібліятэку № 5 (вул. Казлова, 2) на сустрэчу «Пад маміным крылом...» клуба МГА СПБ «Азарэнне», заснаванага пры дзяржаўнай установе «Тэрытарыяльны цэнтр сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва Савецкага раёна г. Мінска». Пачатак у 17.00.

23 кастрычніка — у літаратурнае аб'яднанне «Шчырасць» пры публічнай бібліятэцы № 22 (вул. Я. Чачота, 23) на прэзентацыю кнігі паэзіі Ірыны Захаравай. Пачатак у 16.00.

23 кастрычніка — у публічную бібліятэку № 2 (вул. Усходняя, 56) на творчую сустрэчу з Валянцінай Паліканінай. Пачатак у 14.00.

24 кастрычніка — на творчую сустрэчу з пісьменнікамі сталічнага аддзялення ў СШ № 19 (вул. Залатая Горка, 18/2), прысвечаную Міжнароднаму дню школьных бібліятэк. Пачатак у 12.30.

24 кастрычніка — у індустрыяльна-педагагічны каледж (вул. Матусевіча, 24) на літаратурную імпрэзу «Аповесць аднаго жыцця». Пачатак у 14.30.

24 кастрычніка — на творчую сустрэчу «20 пытанняў пісьменніку Міхасю Пазнякову», якая пройдзе ў Нацыянальнай бібліятэцы (пр. Незалежнасці, 116). Пачатак у 15.00.

24 кастрычніка — у Палац культуры Мінскага аўтамабільнага завода (пр. Партызанскі, 117а) на творчы вечар паэта-песенніка Фёдара Баравога. Пачатак у 19.00 (па квітках).

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў

Віктар Гардзеі
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзіёмава
Алесь Марціновіч

Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviadzda.by

Адрас для карэспандэнцыі:

220034, Мінск, вул. Захарава, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviadzda.by

Тэлефоны:

галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73
аддзелы крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:

63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:

Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісанні ў друку
17.10.2024 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 693

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»»
ЛП № 3820000007667 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэкс 220013
Заказ — 2281

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтараў публікацый.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

